

**МІЖНАРОДНИЙ КЛАСИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ПИЛИПА
ОРЛИКА**

Факультет бізнесу, адміністрування та права

Кафедра менеджменту та фінансів

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

Шалюпіна Катерина Григорівна

УДК 65:338.242

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«Стратегічні засади забезпечення економічної безпеки
підприємств Баштанського району»**

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
Спеціальність 073 «Менеджмент»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:

Туріянська Марія Михайлівна, доктор. екон. наук, професор

Завідувач кафедри менеджменту та фінансів:

Верланов Олександр Юрійович, канд. екон. наук, доцент

МИКОЛАЇВ 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ	6
1.1. Сутність економічної безпеки підприємства та її роль у системі стратегічного управління.....	6
1.2. Чинники формування економічної безпеки підприємств	14
1.3. Методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки підприємств.....	21
Висновки до розділу 1.....	25
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ БАШТАНСЬКОГО РАЙОНУ.....	27
2.1. Виробничо-економічна характеристика господарств району.....	27
2.2. Аналіз ресурсного забезпечення та фінансового стану підприємств....	40
2.3. Комплексне оцінювання рівня економічної безпеки підприємств.....	44
Висновки до розділу 2.....	62
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ БАШТАНСЬКОГО РАЙОНУ.....	65
3.1. Стратегічний SWOT-аналіз економічної безпеки підприємств району..	65
3.2. Обґрунтування стратегічних напрямів забезпечення економічної безпеки підприємств.....	76
3.3. Інтеграція стратегічних заходів забезпечення економічної безпеки підприємств.....	82
Висновки до розділу 3.....	88
ВИСНОВКИ.....	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	94
ДОДАТКИ.....	104

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах нестабільності економічного середовища України, посилення конкурентного тиску та впливу воєнних і кризових факторів особливої актуальності набуває проблема забезпечення економічної безпеки підприємств. Сільськогосподарські підприємства відіграють важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки держави та розвитку регіональної економіки, проте їх діяльність супроводжується значними ризиками, зокрема залежністю від природно-кліматичних умов, коливаннями ринкової кон'юнктури, зростанням витрат і обмеженим доступом до фінансових ресурсів.

Для підприємств Баштанського району зазначені проблеми є особливо актуальними, що зумовлює необхідність формування ефективних стратегічних підходів до забезпечення їх економічної безпеки. У зв'язку з цим важливим є дослідження стратегічних засад, спрямованих на підвищення фінансової стійкості, ефективності використання ресурсів і конкурентоспроможності підприємств, що забезпечить їх стабільний розвиток у довгостроковій перспективі.

. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних науковців, які досліджували теоретичні, методологічні та практичні аспекти забезпечення економічної безпеки підприємств, зокрема формування стратегічних підходів до її зміцнення в умовах нестабільного середовища, можна виділити таких, як: Ареф'єва О., Байдала В. В., Васюткіна Н.В., Данченко О. Б., Дячков Д.В., Калинюк В., Кулакова Г.І., Пілецька С., Поскрипко Ю. А., Потапюк І.П., Сімкова Т., Смірнова А.С., Шабалтун М., Якимовська А. В. та ін.

Мета дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо формування стратегічних напрямів забезпечення економічної безпеки

сільськогосподарських підприємств Баштанського району у сучасних умовах господарювання.

Задачі дослідження. Досягнення поставленої мети зумовило вирішення таких задач:

- розкрити теоретичні основи економічної безпеки підприємств та її роль у системі стратегічного управління;
- дослідити основні чинники та загрози, що впливають на рівень економічної безпеки сільськогосподарських підприємств;
- узагальнити методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки підприємств;
- здійснити аналіз сучасного стану діяльності сільськогосподарських підприємств Баштанського району;
- провести оцінку фінансово-економічного стану та рівня економічної безпеки підприємств регіону;
- виконати SWOT-аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування підприємств;
- обґрунтувати стратегічні напрями підвищення рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств;
- розробити практичні рекомендації щодо впровадження механізму забезпечення економічної безпеки підприємств.

Об'єктом дослідження є процеси забезпечення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств Баштанського району в умовах сучасного економічного середовища.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні засади формування стратегічних напрямів забезпечення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств Баштанського району.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є системний підхід до вивчення економічних об'єктів, процесів та явищ. У процесі дослідження використано абстрактно-логічний метод (при формулюванні змісту поняття «економічна безпека сільськогосподарських

підприємств», виявленні основних чинників, загроз та можливостей у процесі формування економічної безпеки); економіко-статистичний метод та його прийоми – порівняння, графічний, середні та відносні величини (при оцінці сучасного стану розвитку підприємств та ефективності їх функціонування); монографічний метод (при вивченні економічної безпеки окремих сільськогосподарських підприємств); метод експертного оцінювання (при визначенні вагомості складових економічної безпеки сільськогосподарських підприємств); SWOT-аналіз (при узагальненні основних проблем розвитку сільськогосподарських підприємств та загроз їх економічній безпеці); та ін.

Інформаційна база дослідження. У процесі дослідження використовувались законодавчі та нормативні акти України, Головного управління статистики в Миколаївській області, фінансова звітність сільськогосподарських підприємств Баштанського району, наукова література за темою дослідження, результати власних досліджень автора.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження пройшли апробацію на наступних конференціях: III Міжнародній науково-практичній конференції «Інтеграція науки та практики управління в умовах соціокультурних трансформацій», (м. Полтава 25 квітня 2025 року); IX Міжнародна науково-практична конференція «Управління розвитком соціально-економічних систем» (м. Харків 06.03-07.03.2025); Всеукраїнська науково-практична конференція здобувачів вищої освіти та молодих учених «Економіка та інформаційні технології: перспективи інноваційного розвитку». (м. Дніпро 06-07 грудня 2024 р.); Магістерські читання – 2025 (м. Миколаїв 11 квітня 2025 р.).

Обсяг і структура роботи. Кваліфікаційна робота викладена на 90 сторінках друкованого тексту і складається зі вступу, трьох основних розділів, висновків, містить 23 таблиці, 10 рисунків, додатки. При написанні роботи було використано 77 літературних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Сутність економічної безпеки підприємства та її роль у системі стратегічного управління

Наукова категорія «безпека» визначається з різних позицій. Зокрема, безпека – як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [45]. З точки зору самостійності безпека визначається як стан суспільних відносин, при якому особистість, соціальна група, народ, країна (держава) може самостійно, суверенно, без втручання й тиску ззовні вільно обирати й здійснювати свою стратегію міжнародної поведінки, духовного, соціально-економічного й політичного розвитку [30]. З позицій ризикованості безпека – це відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю завдання збитків [26]. З урахуванням системного підходу безпека визначається як такий стан складної системи, коли дія зовнішніх і внутрішніх факторів не призводить до погіршення системи або до неможливості її функціонування й розвитку [34]. Таким чином, існують різні підходи до визначення поняття «безпека», які враховують захищеність, ризики, забезпечення самостійності суб'єкта.

З метою систематизації та структурування необхідно провести поглиблений теоретичний аналіз поняття «економічна безпека підприємства» (табл. 1.1).

Економічну безпеку підприємства можна розглядати як одну з складових загального поняття «безпека». У цілому можна виділити декілька підходів різних авторів до визначення економічної безпеки підприємства (ЕБП). ЕБП визначають:

1. Як захист проти економічних злочинів. Дуже часто забезпечення ЕБП зводять до протистояння, захисту від різного роду економічних злочинів

Таблиця 1.1 - Систематизація визначень наукового поняття «економічна безпека підприємства»

Автори	Визначення поняття «економічна безпека підприємства»
Стан ефективного використання ресурсів	
Бреус С.В. [5]	стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для подолання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства тепер і в майбутньому
Загородня А. [28]	стан ефективного використання його ресурсів і існуючих ринкових можливостей, що дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам і забезпечувати його тривале виживання і стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії
Зубко Т. [34]	стан оптимального для підприємства рівня використання його економічного потенціалу, за якого діючі та/або можливі збитки виявляються нижчими за встановлені підприємством межі
Стан виробничої системи	
Коваленко О.В. [40]	сукупність властивостей стану виробничої підсистеми економічної системи, яка забезпечує можливість досягнення цілей всієї системи
кухар О.В. [46]	стан виробничо-економічної системи, при якому функціонують механізми запобігання чи зменшення ступеня впливу погроз стабільності функціонування і розвитку підприємства
Орлик О. [56]	такий стан розвитку економічної системи, який забезпечує її ефективне функціонування засобом належного використання внутрішніх та зовнішніх чинників, а також здатність результативного протистояння негативному зовнішньому впливу
Наявність конкурентних переваг	
Меліхова Т.О. [49]	наявність конкурентних переваг, зумовлених відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури підприємства до його стратегічних цілей і завдань
Стан економічного розвитку	
Масюк Ю.В. [48]	такий стан економічного розвитку суб'єктів господарювання (особи, держави, організації), який забезпечує йому гармонійний розвиток і ефективне використання шансів і усунення загроз оточуючого середовища
Гармонізація економічних інтересів	
Шмалій Л.В. [76]	міра гармонізації в часі й просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів навколишнього середовища, які діють поза межами підприємства
Стан захищеності діяльності підприємства	
Сьомич М.І. [64]	захист діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути різноманітні загрози чи пристосуватися до існуючих умов, які не позначаються негативно на його діяльності
Салоїд С.В. [60]	стан захищеності його діяльності від зовнішніх і внутрішніх загроз, а також здатність адаптуватися до існуючих умов, які не впливають негативно на його діяльність

продовження табл.1.1	
Недобай С.Ю. [53]	захищеність виробничо-господарської діяльності підприємства від небажаних змін в цих сферах як з боку зовнішніх, так і внутрішніх чинників
Стан захищеності інтересів	
Бровкіна Ю.О. [6]	стан захищеності життєво важливих інтересів системи від недобросовісної конкуренції, протиправної діяльності кримінальних формувань та окремих осіб, здатність протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам, зберігати стабільність функціонування та розвитку відповідно до його стратегічних цілей
Фісуненко П.А. [67]	стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних і потенційних джерел небезпеки або економічних погроз

(від крадіжки, шахрайства, фальсифікації, промислового шпигунства і т. д.). Виконувати аналіз комплексу цих загроз надзвичайно важливо, але обмежувати поняття економічної безпеки підприємства лише загрозами з різним рівнем деталізації не можна, особливо зважаючи на те, що це поняття є набагато ширшим та змістовним.

2. Як стан захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз. Підприємство – це, в першу чергу, об'єкт економічних відносин. Власник підприємства ставить результатом діяльності підприємства досягнення поставленої ним мети, яка, як правило, носить економічний характер.

3. Як стан ефективного використання ресурсів або потенціалу. Підхід, який намагається уникнути вживання поняття загрози у визначенні ЕБП, базується на економічних поняттях досягнення мети, функціонування підприємства, тобто є ресурсно-функціональним підходом. Економічна безпека підприємства – це стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для запобігання загрозам і для забезпечення стабільного функціонування підприємства в даний час і у майбутньому.

Економічна безпека підприємства – це такий стан господарського суб'єкта, при якому він, при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів, добивається запобігання, ослаблення або захисту від існуючих небезпек і загроз або інших непередбачених обставин і в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції і господарського ризику [42, с. 28].

У цьому визначенні два важливі моменти – критерій забезпечення безпеки – досягнення цілей бізнесу, а також враховуються чинники зовнішніх умов – конкуренція, ризик. Також зазначена і умова досягнення цілей бізнесу – ефективність використання ресурсів. Але не слід забувати про можливість визначення керівництвом заздалегідь нереальних цілей або спеціально спланованих дій, які можуть бути сприйняті як перешкода для досягнення цілей.

4. Як наявність конкурентних переваг. Підхід, прихильники якого вважають, що наявність конкурентних переваг, зумовлених відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури підприємства його стратегічним цілям і завданням забезпечать йому певний рівень економічної безпеки. Але сам факт наявності переваг і потенціалу, без їх використання і реалізації, не гарантує підприємству економічної безпеки.

5. Як реалізація і захист економічних інтересів. Відносно більш новий підхід, що заснований на реалізації і захисті економічних інтересів підприємства визначає ЕБП як захищеність його життєво важливих інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз, тобто захист підприємства, його кадрового та інтелектуального потенціалу, інформації, технологій, капіталу і прибутку, який забезпечується системою заходів спеціального правового, економічного, організаційного, інформаційно-технічного і соціального характеру.

Аналіз понять «економічна безпека підприємства», кожне з яких зі своїх позицій розкриває його природу, дозволяє виділити у них найбільш істотні міркування:

1. Велика частина авторів під ЕБП розуміють стан потенційної жертви, об'єкта небезпеки.

2. ЕБП доволі часто розглядається як здатність підприємства ефективно використати ресурси та наявні ринкові можливості в умовах цілеспрямованої руйнуючої дії ззовні або із самого підприємства.

3. ЕБП – поняття системне, це властивість підприємства, побудованого на принципах стійкості, саморегуляції, цілісності. ЕБП покликана захистити кожен з цих властивостей, оскільки руйнівна дія на будь-яку з цих властивостей призведе до загибелі підприємства в цілому.

4. ЕБП розглядається як вирішальна умова діяльності підприємства.

5. ЕБП в абсолютному своєму виразі – відсутність небезпек і загроз.

6. Існує припущення, що вплив загроз можна нейтралізувати повною мірою, але у більшості випадків це можливо лише частково.

7. Елементом майже всіх понять виступає загроза як реальна ознака небезпеки. Причому загроза в цьому контексті набуває якості сутнісної характеристики. На основі аналізу всіх підходів і розкриття змісту ЕБП виявляється, що загроза і боротьба з нею є суттю безпеки.

Проведене дослідження дозволило зробити висновок відносно багатогранності поняття економічна безпека підприємства. Дослідники пропонують розглядати його з точки зору стану: ефективності використання ресурсів, виробничої системи, економічного розвитку, захищеності діяльності та інтересів, гармонізації останніх. Амплітуда коливань думок вчених досить висока. Авторами пропонується на основі досліджених визначень узгодити ідентифікацію поняття з градацією його рівнів.

Уваги заслуговує галузь сільського господарства, оскільки від рівня її розвитку залежить, передусім, забезпечення продовольчої безпеки держави, ефективне функціонування переробної промисловості, поповнення державного бюджету валютними надходженням від реалізації сільськогосподарської продукції на світовому ринку тощо[13].

Сільськогосподарські підприємства змушені функціонувати в умовах непередбачуваності та невизначеності. Насамперед, це зумовлено нестабільністю інфраструктури аграрних ринків, диспаритетом цін, залежністю виробництва від природних умов, що робить його ризиковим. Також істотними характеристиками діяльності виробників продукції є обмеженість землі як основного фактора виробництва, сезонний характер

виробництва. Все це обумовлює необхідність формування економічної безпеки сільськогосподарських підприємств.

Враховуючи вищезазначене, поняття «економічна безпека сільськогосподарського підприємства» пропонується розглядати як такий стан підприємства, що характеризується стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, їх здатністю забезпечувати реалізацію власних економічних інтересів, ефективно функціонувати та розвиватися в умовах невизначеності та господарських ризиків. Керівництву підприємства необхідно ефективно управляти ресурсами для забезпечення певного резерву стійкості та адекватної реакції на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища.

Однак, джерелами деструктивних впливів на економічну безпеку є дії окремих суб'єктів господарювання (органів державної влади, конкурентів, постачальників, посередників, фінансово-кредитних установ та ін.); збіг об'єктивних обставин (стан фінансової кон'юнктури на ринку даного підприємства, наукові відкриття та технологічні розробки, несприятливі кліматичні умови, форс-мажорні обставини тощо).

Суб'єктами економічної безпеки підприємств є ті особи, підрозділи, що займаються забезпеченням її належного рівня. Об'єктами економічної безпеки сільськогосподарських підприємств є види діяльності підприємства (виробнича, збутова) та його ресурси (фінансові, кадрові, земельні, матеріально-технічні) [59, с. 221].

Необхідність зміцнення рівня безпеки сільськогосподарських підприємств обумовлюється такими основними завданнями: ідентифікація загроз безпеці; усунення загроз, яким підприємство не може протистояти; проектування можливих загроз та заходів щодо їх запобігання; адекватне та вчасне реагування на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища.

Спираючись на результати дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців, розроблено власну класифікацію, що відображає специфіку діяльності сільськогосподарських підприємств.

Найважливішим компонентом економічної безпеки суб'єктів

господарювання є фінансова складова, яку слід розглядати як матеріальну основу всіх інших складових. Фінансові результати та фінансовий стан підприємства характеризують його спроможність пристосуватися до змін зовнішнього середовища та адаптуватися до існуючого ринкового механізму. Поточний рівень забезпечення економічної безпеки за фінансовою складовою оцінюється на підставі аналізу і оцінювання результатів здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства та відображає забезпеченість підприємства власними фінансовими ресурсами [62].

Кадрова складова визначається, насамперед, наявним професійним складом персоналу, ефективністю його роботи та вмінням запобігати загрозам економічній безпеці суб'єктів господарювання. Ресурсно-технічне забезпечення підприємства визначається рівнем забезпеченості сировиною, матеріалами, технікою, а також ефективністю їх використання.

Виробнича безпека відповідає за налагодженість технологічного процесу, його безперервність та ефективність. Серед її елементів ключову роль відіграє обсяг капіталовкладень, які є базою розширеного відтворення та розвитку підприємства у майбутньому, а також впровадження різноманітних проектів на інноваційній основі. Важливість виокремлення екологічної складової у контексті дослідження галузі сільського господарства пояснюється тим, що земля виступає основним фактором виробництва та істотно впливає на результати агробізнесу [66].

Стратегічним завданням екологічної безпеки сільськогосподарських підприємств має стати екологобезпечна система землеробства, дотримання екологобезпечного використання земель та екологічно збалансоване ведення господарської діяльності, що полягає у мінімальному використанні хімічних речовин (добрив, пестицидів), дотриманні норм щодо зберігання відходів від тварин, науковому обґрунтуванні норм використання хімічних речовин та їх зберіганні тощо. Усе це дозволить підвищити продуктивність земельних ресурсів та збільшити обсяги виробництва, виростити екологічно безпечну продукцію та отримати високоякісну й конкурентоспроможну

сільськогосподарську продукцію як на внутрішньому, так і на світових ринках. Збутова складова відображає ступінь відповідності внутрішніх можливостей підприємства зовнішнім, які складаються в ринковому середовищі. Важливим елементом організації ефективної діяльності підприємства є розробка принципів формування його економічної безпеки.

При формуванні системи економічної безпеки сільськогосподарського підприємства необхідно керуватися відповідними принципами (рис. 1.1)

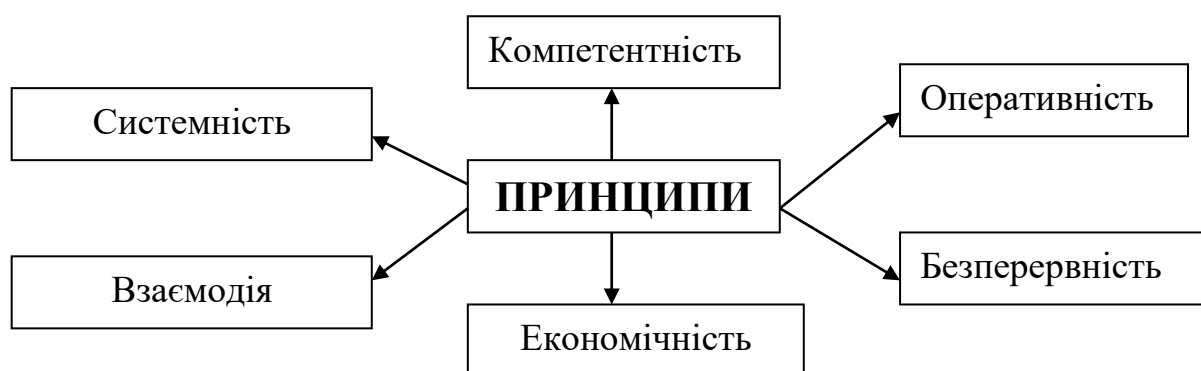

Рисунок 1.1 - Принципи управління економічно безпекою підприємств
Побудовано автором з використанням [5, 7, 15, 22]

Підвищення ефективності роботи підприємства можливе за рахунок налагодження зв'язків та взаємодія його підрозділів. Системність передбачає оцінку всієї виробничо-господарської діяльності підприємства як єдиної системи. Надзвичайно важливою для високого рівня економічної безпеки підприємств є компетентність відповідних працівників, їх оперативність у виявленні та локалізації загроз економічній безпеці.

Дотримання принципу безперервності передбачає постійний моніторинг рівня економічної безпеки, а принцип економності – економічну доцільність витрат коштів на моніторинг економічної безпеки та заходи щодо її підвищення.

Для забезпечення належного рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання рекомендується використовувати такі засоби:

- фінансові (без яких неможливе формування економічної безпеки, – функціонування та розвиток підприємства);

- кадрові (персонал, що займається питаннями економічної безпеки, його досвід та професійність; залучення висококваліфікованих працівників);
- правові (розробка правових актів з питань створення, функціонування підприємства та підтримки його економічної безпеки);
- технічні (охороно-пожежні системи);
- інформаційні (комп'ютери, інформаційна продукція, захисні мережі);
- організаційні (створення спеціалізованих підрозділів, організацій, що допомагають забезпечувати економічну безпеку, надавати відповідні консультації) [27, с. 22].

Таким чином, економічна безпека підприємств є головною умовою ефективної їх діяльності та розвитку аграрного сектору. Водночас, економічна безпека суб'єкта господарювання належить до основоформуєчих елементів захисту національної економіки та підтримки високого рівня економічної безпеки держави в цілому. Для її забезпечення необхідно враховувати ймовірність реалізації будь-яких небезпек діяльності підприємства, які належать до факторів його економічної безпеки. Це обумовлює потребу в ідентифікації та класифікації факторів, що впливають на рівень економічної безпеки підприємств.

1.2. Чинники формування економічної безпеки аграрних підприємств

Чинники, що формують рівень економічної безпеки підприємства, різноманітні і у кожній галузі виробництва мають свою специфіку. Розглядаючи аграрне підприємство як самостійний господарюючий суб'єкт, насамперед, слід відзначити, що його діяльність носить ризиковий характер. Управлінські рішення з питань забезпечення та постійного підвищення результативності їх функціонування, що приймаються керівниками

підприємств, завжди пов'язані з ризиком їх невиконання (або недовиконання).

В аграрних підприємствах ризик виникає на всіх стадіях господарського процесу: посів та догляд за культурами, збирання врожаю, транспортування, робота технічних засобів, залучення інвестицій, інфраструктура ринку, найм сезонних працівників та у багатьох інших випадках. Крім того, сільське господарство, на відміну від інших галузей національного господарства, має специфічну причину появи невизначеності – природні чинники, від яких залежать кінцеві результати господарювання. Тому для досягнення належного рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання необхідно враховувати весь спектр факторів, від яких залежить ефективність функціонування підприємства в умовах жорсткої конкуренції (рис. 1.2).

Усі чинники економічної безпеки за своїм походженням поділяються на зовнішні та внутрішні. Зовнішні чинники обумовлені впливом зовнішнього середовища, а їх дія може стати як загрозою, так і можливостями. Підприємству необхідно постійно відстежувати та реагувати на них, оскільки чинити зворотнього впливу воно не може.

До зовнішніх чинників належать зв'язки з контрагентами, господарське та податкове законодавство, кон'юнктура ринку, невизначеність зовнішнього середовища, державна підтримка сільськогосподарських підприємств та природно- кліматичні умови. робота з винахідництва і раціоналізаторства державна підтримка с.-г. підприємств організація системи управління якість та структура природних ресурсів кон'юнктура ринку надійність зв'язків з контрагентами природно-кліматичні умови наявність кваліфікованого персоналу соціальний захист працівників налагодження технологічного процесу обсяг фінансових ресурсів матеріально- технічне забезпечення рівень екологізації с-г. виробництва інформаційно- аналітичне забезпечення інвестиційна привабливість підприємства зовнішні чинники внутрішні чинники [71, с. 136].

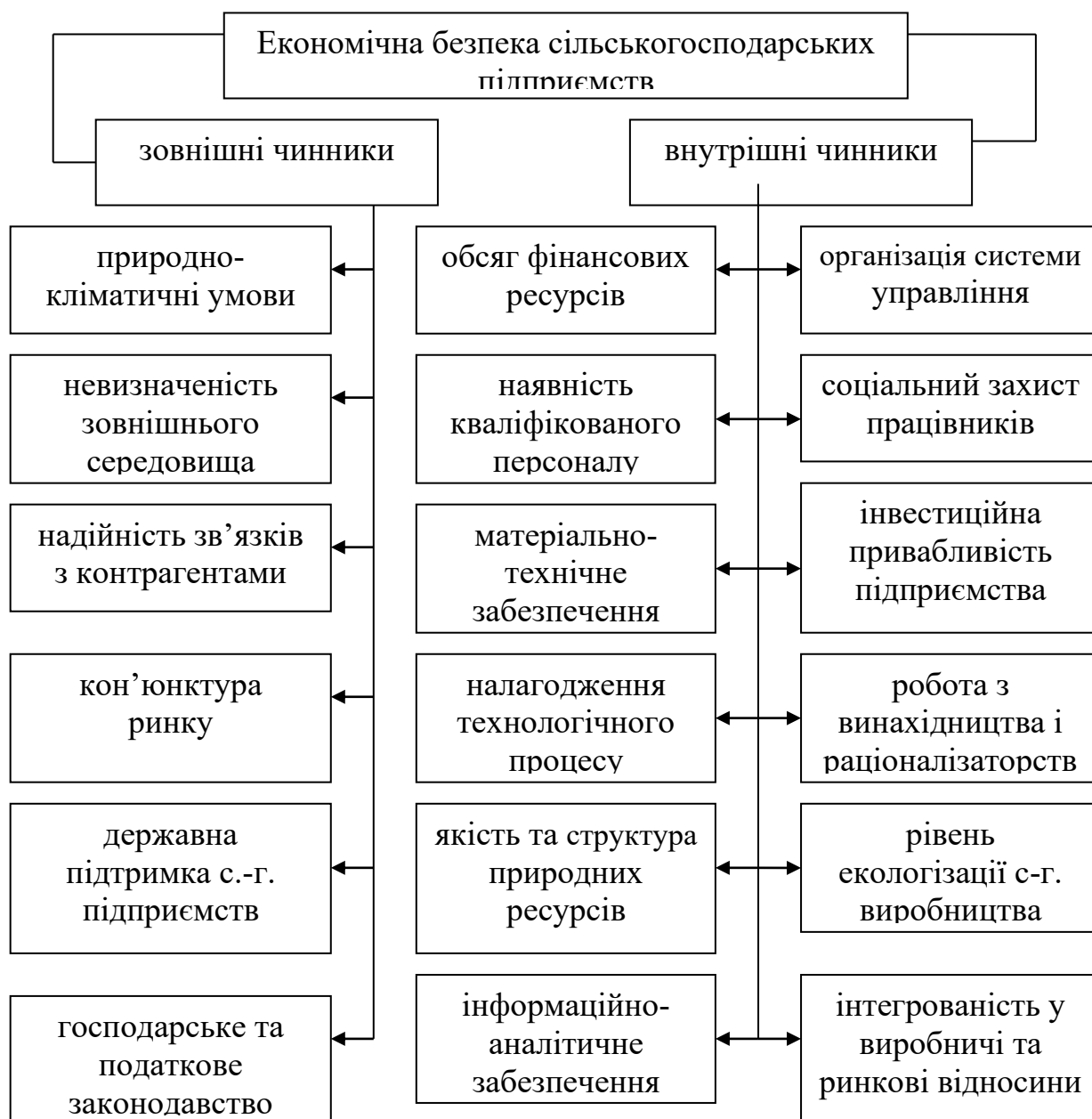

Рис. 1.2 - Визначальні чинники економічної безпеки сільськогосподарських підприємств

Побудовано автором з використанням [8, 12, 25, 59, 66, 71].

виробничі та ринкові відносини Нині основними загрозами економічній безпеці підприємств вважаються внутрішні чинники, які підпадають під контроль підприємства. До них належать обсяг фінансових ресурсів, наявність кваліфікованого персоналу, матеріально-технічне забезпечення, налагодження технологічного процесу, якість та структура природних ресурсів, інформаційно-аналітичне забезпечення, робота з винахідництва та

раціоналізаторства, організація системи управління та контролю, соціальний захист працівників, інвестиційний клімат на підприємстві, рівень екологізації сільськогосподарського виробництва та інтегрованість підприємства у виробничі та ринкові відносини [8].

Фактори економічної безпеки можуть мати як негативний, так і позитивний вплив на діяльність підприємства. Чинники негативної дії є джерелом загроз, під якими розуміють сукупність умов і факторів, а також збіг обставин, що значно збільшують ризики життєдіяльності суб'єкта. Загрози обмежують або унеможливають реалізацію економічних інтересів, перешкоджають досягненню цілей підприємства, порушують його стійкий розвиток, призводять до припинення господарської діяльності [12, с. 85].

При формуванні економічної безпеки необхідно виявити і чітко окреслити основні її загрози та побудувати їх системну класифікацію. Доцільно надати максимально розгорнуту їх характеристику з метою визначення заходів для протидії. Варто враховувати як реальні, так і потенційні загрози, оскільки останні можливо попередити. Потенційні загрози є предметом вивчення попереднього контролю, до головних рис якого належить превентивний вплив на об'єкт. Реальні загрози, в свою чергу, перебувають у компетенції поточного та наступного видів контролю. Різноманіття процесів, які виникають під час господарської діяльності, визначає широкий спектр загроз, що впливають на ефективність функціонування підприємства. Слід зазначити, що науковці значну увагу приділяють поділу [класифікації загроз. Однак недоліком даних підходів є неврахування ознак, що характеризують всі форми прояву загроз [59, с. 223].

Подолання цієї проблеми можливе лише у випадку розробки багатокритеріальної класифікації (рис. 1.3).

Пропонується виділяти класифікаційні ознаки загроз економічній безпеці підприємств із врахуванням галузевих особливостей, зокрема: походження загроз, сфера життєдіяльності виробника та масштаб дії, природа їх виникнення, частота дії, тривалість впливу, ймовірність

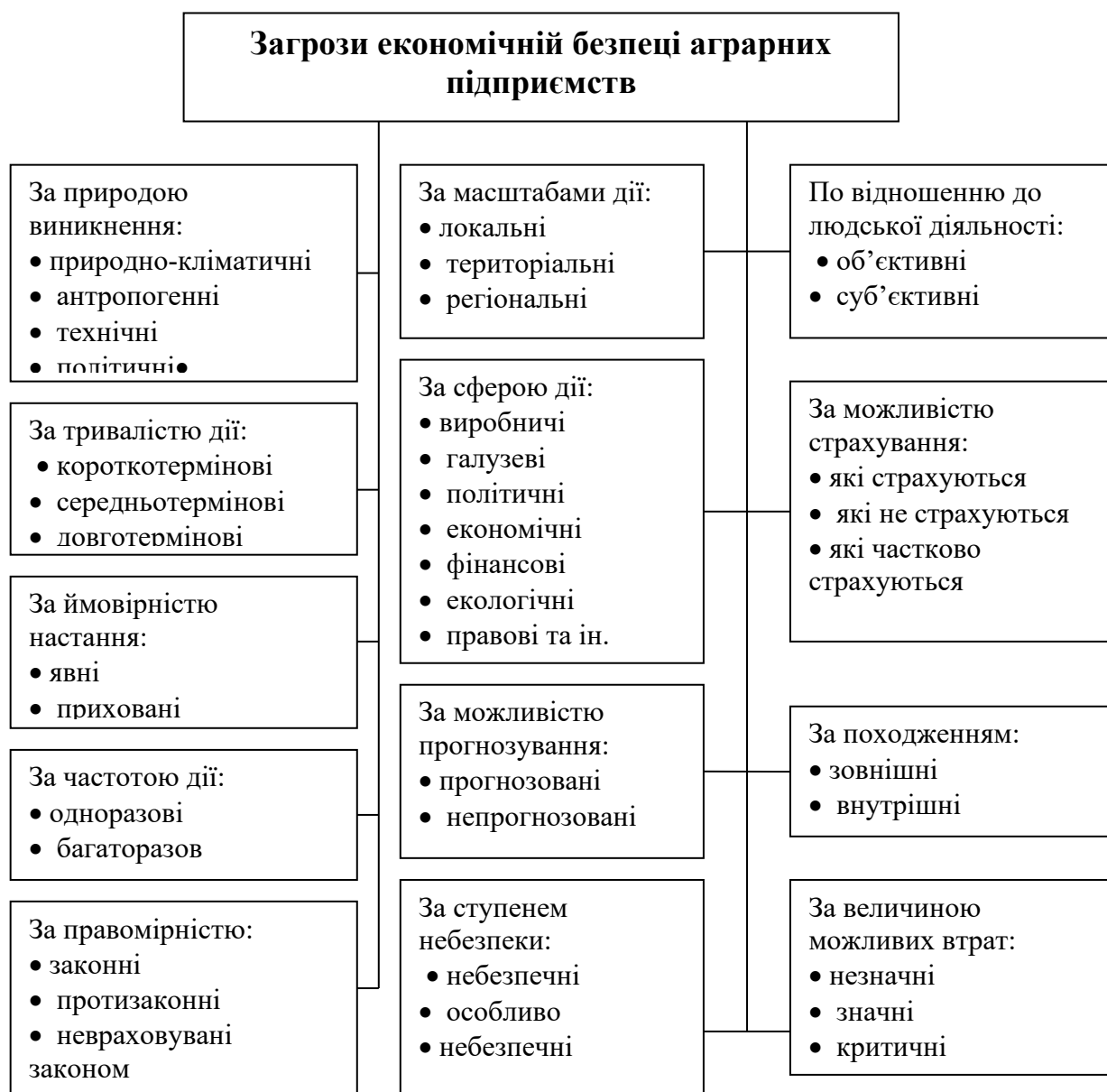

Рисунок 1.3 - Класифікація загроз економічній безпеці аграрних підприємств

Побудовано автором з використанням [12, 66, 77]

настання, правомірність, можливість їх прогнозування та страхування, величина втрат, об'єкт посягань, ступінь небезпеки виробника та рівень завершеності загроз.

Усі загрози взаємопов'язані та, з одного боку, обумовлюють одна одну, а, з іншого – є автономними відносно одна одної. За сферою дії загрози можна поділити на виробничі (нестача ресурсів, техніки на

сільськогосподарському підприємстві, знос матеріально-технічної бази, порушення технологічного процесу), галузеві (низький рівень інвестиційної привабливості галузі, посилення конкуренції), політичні (недосконале державне управління, зростання податкового навантаження), фінансові та економічні (нестабільність фінансово-кредитних відносин, несприятлива кон'юнктура ринку, неефективний менеджмент), екологічні (небезпека від довкілля та людини), правові (нестабільність чинного законодавства). За походженням загрози варто поділити на зовнішні (обумовлені впливом зовнішнього середовища та є неконтрольованими) та внутрішні (зумовлені недосконалістю функціонування підприємства) [26].

Обґрунтованою є думка, що, зовнішні загрози пов'язані зі зміною природно-кліматичних умов, недосконалістю фінансово-кредитної та податкової системи, загостренням кримінальної ситуації в галузях економіки; внутрішні – із недосконалістю систем і методів управління тощо.

За частотою дії загрози можуть поділятися на одноразові – виникають один раз, але діють протягом тривалого періоду (зміна законодавства, підвищення конкуренції між виробниками сільськогосподарської продукції) та багаторазові, що постійно повторюються (сезонні коливання попиту на сільськогосподарську продукцію, нестабільність роботи переробних підприємств сільськогосподарської продукції). За рівнем прогнозованості виділяють ті загрози, що можна передбачити та вчасно локалізувати їхні наслідки – прогнозовані.

Прогнозування загроз здійснюється на основі результатів моніторингу економічної безпеки підприємства з метою подальшої розробки та впровадження відповідних стратегічних, тактичних і оперативних управлінських заходів. Непрогнозовані загрози не можна попередити і вони не підлягають прямому впливу (наприклад, зростання тіньового сектору, захоплення частки ринку іноземною продукцією).

Для мінімізації їх негативного впливу варто використовувати їх страхування. За можливістю страхування непрогнозовані загрози

поділяються на ті, що страхуються, не страхуються або страхуються частково. Виділяють незначні загрози, які суттєво не впливають на результати діяльності підприємства; значні загрози, що супроводжується фінансовими втратами; критичні загрози, які приводять підприємство до банкрутства. За тривалістю дії загрози поділяють на довго-, середньо- і короткотермінові [33, с. 5].

До довготермінових загроз відносяться низька купівельна спроможність, монополізація економіки, втрата ринків збуту, відстала технологія виробництва продукції тощо. Термін наслідків зазначених загроз діє від 3-х до 5-ти років, середньотермінових – проявляються протягом 1-3 років. До них належать високий рівень інфляції; неефективна кредитна політика; підвищення цін на сировину, техніку, енергоносії, паливо; неефективний фінансовий менеджмент підприємства; низький рівень кваліфікації персоналу тощо.

Короткотермінові загрози впливають на діяльність підприємства від одного кварталу до одного року. Прикладами таких загроз є сезонність збуту сільськогосподарської продукції; збільшення цін на паливо; нестача обігових коштів підприємства; простої сільськогосподарської техніки [13].

Загрози потребують їх попередження чи подолання, і тому визначення їх складу має здійснюватись під час формування системи показників економічної безпеки сільськогосподарських підприємств. Неадекватне та невчасне реагування на зазначені загрози призводить до банкрутства. Тому, керівництво підприємства має створити систему спостереження за ними, обов'язково враховувати у своїй діяльності і намагатися запобігати їх наслідкам. Як свідчить практика, співвідношення витрат, здійснених до моменту настання негативної події та завдання шкоди підприємству, і витрат на ліквідацію наслідків загрози та відновлення майна і ресурсів становить 1/15.

Ситуація, що склалася в аграрному секторі економіки (постійне зростання цін на паливно-мастильні матеріали, зниження якості аграрної

продукції, недостатнє фінансування сільського господарства, нестабільність економічної та політичної ситуації в державі тощо) створює систему загроз у формі втрати прибутків, фінансової залежності підприємств та зниження рівня їх економічної безпеки [12, с. 87].

Сукупна дія наведеного призводить до зниження рівня економічної безпеки сільськогосподарських виробників. Запобігти цьому можна лише шляхом розробки та впровадження адекватних заходів, спрямованих на протидію негативним впливам зовнішніх та внутрішніх загроз підприємства. В основу комплексу таких заходів мають бути покладені результати оцінки рівня економічної безпеки суб'єктів підприємництва, яка має не тільки ідентифікувати фактичний рівень їх економічної безпеки, але й виявити резерви його підвищення.

1.3. Методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки підприємств

Оцінювання рівня економічної безпеки підприємства є ключовим елементом системи стратегічного управління, оскільки дозволяє своєчасно виявляти загрози, визначати слабкі місця у функціонуванні господарюючого суб'єкта та формувати ефективні управлінські рішення. У сучасних умовах нестабільності економічного середовища, зокрема в Україні, питання обґрунтованого вибору методичних підходів до оцінювання економічної безпеки набуває особливої актуальності. Це зумовлено впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, серед яких економічні кризи, військові дії, інфляційні процеси, нестабільність ринків збуту, а також обмеженість ресурсів підприємств [12, с. 87].

Економічна безпека підприємства є комплексною категорією, що охоплює різні аспекти його діяльності: фінансовий, виробничий, кадровий, інноваційний, інвестиційний, інформаційний та інші. Відповідно, оцінювання її рівня потребує застосування системного підходу, який дозволяє врахувати

взаємозв'язок між окремими складовими та визначити загальний стан безпеки підприємства. У науковій літературі існує значна кількість методичних підходів до оцінювання економічної безпеки, які відрізняються за набором показників, методами обробки інформації та рівнем складності.

Одним із найбільш поширених є індикаторний підхід, який базується на використанні системи показників, що характеризують різні аспекти діяльності підприємства. До таких показників належать коефіцієнти ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості, рентабельності, оборотності активів тощо. Суть цього підходу полягає у порівнянні фактичних значень показників із нормативними або критичними значеннями. У разі відхилення від встановлених меж робиться висновок про наявність загроз економічній безпеці. Перевагою індикаторного підходу є його простота та доступність, однак він має і певні недоліки, зокрема обмеженість у врахуванні якісних характеристик діяльності підприємства [32. с/ 11].

Наступним важливим підходом є ресурсно-функціональний, який передбачає оцінювання економічної безпеки за окремими функціональними складовими. Зокрема, виділяють фінансову, виробничу, кадрову, інноваційну, маркетингову та інформаційну безпеку. Для кожної складової визначається система показників, що дозволяє оцінити її стан. Наприклад, фінансова безпека характеризується показниками ліквідності, рентабельності, структури капіталу; кадрова – рівнем кваліфікації працівників, плинністю кадрів; виробнича – ефективністю використання основних засобів і виробничих потужностей. Після оцінювання кожної складової здійснюється їх інтеграція в узагальнений показник. Цей підхід є більш комплексним, оскільки враховує багатовимірність економічної безпеки.

Інтегральний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства передбачає розрахунок узагальнюючого показника на основі системи часткових індикаторів. Зазвичай для цього використовуються методи нормування показників, визначення вагових коефіцієнтів та

агрегування. Нормування дозволяє привести показники до єдиної шкали, що забезпечує їх порівнянність. Вагові коефіцієнти визначаються експертним шляхом або за допомогою статистичних методів і відображають значущість кожного показника. Отриманий інтегральний показник дозволяє оцінити загальний рівень економічної безпеки підприємства та здійснювати порівняння між різними підприємствами або в динаміці. Основною перевагою цього підходу є можливість отримання узагальненої оцінки, проте його недоліком є суб'єктивність у визначенні ваг [35].

Важливе місце серед методичних підходів займає експертний підхід, який ґрунтується на використанні знань і досвіду фахівців. Він застосовується у випадках, коли відсутня достатня кількість кількісної інформації або необхідно врахувати якісні аспекти діяльності підприємства. Експерти оцінюють рівень економічної безпеки за визначеними критеріями, після чого результати узагальнюються. Цей підхід дозволяє врахувати специфіку діяльності підприємства, однак має недолік у вигляді суб'єктивності оцінок.

Також слід виділити пороговий підхід, який передбачає встановлення граничних значень показників економічної безпеки. У разі перевищення або недосягнення цих значень підприємство вважається таким, що перебуває в зоні ризику. Порогові значення можуть визначатися на основі нормативів, середньогалузевих показників або статистичних даних. Даний підхід є зручним для практичного застосування, оскільки дозволяє швидко оцінити стан підприємства, однак не враховує взаємозв'язок між показниками.

У сучасних умовах значного поширення набуває ризик-орієнтований підхід до оцінювання економічної безпеки. Його сутність полягає у виявленні, аналізі та оцінюванні ризиків, які можуть вплинути на діяльність підприємства. До основних етапів цього підходу належать ідентифікація ризиків, їх кількісна та якісна оцінка, визначення ймовірності настання та можливих наслідків. На основі отриманих результатів формується карта ризиків, що дозволяє визначити найбільш критичні загрози та розробити

заходи щодо їх мінімізації. Перевагою цього підходу є його спрямованість на попередження негативних явищ, що особливо важливо в умовах невизначеності [43, с. 57].

Окремої уваги заслуговує системно-динамічний підхід, який дозволяє оцінювати економічну безпеку підприємства з урахуванням змін у часі. Він передбачає аналіз тенденцій розвитку показників, виявлення закономірностей та прогнозування майбутнього стану підприємства. Застосування цього підходу дає можливість не лише оцінити поточний рівень економічної безпеки, а й визначити перспективи його зміни. Це є особливо важливим для стратегічного планування.

У практиці також використовується комплексний підхід, який поєднує різні методи оцінювання. Він передбачає використання як кількісних, так і якісних показників, застосування різних методів аналізу та узагальнення результатів. Такий підхід є найбільш ефективним, оскільки дозволяє отримати всебічну оцінку економічної безпеки підприємства. Однак його застосування потребує значних інформаційних і аналітичних ресурсів.

Слід зазначити, що вибір методичного підходу до оцінювання економічної безпеки підприємства залежить від мети дослідження, наявності інформації, специфіки діяльності підприємства та зовнішнього середовища. Для сільськогосподарських підприємств, зокрема Баштанського району, доцільним є використання комплексного підходу, який враховує сезонність виробництва, залежність від природно-кліматичних умов, рівень державної підтримки та інші специфічні чинники.

Таким чином, методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки підприємств є різноманітними та взаємодоповнюючими. Їх використання дозволяє отримати об'єктивну інформацію про стан підприємства, виявити загрози та визначити напрями підвищення рівня економічної безпеки. Найбільш ефективним є поєднання різних підходів, що забезпечує комплексність і достовірність оцінювання, а також сприяє

прийняттю обґрунтованих управлінських рішень у сфері забезпечення економічної безпеки підприємств.

Висновки до розділу 1

1. Передумовою стійкого розвитку сільськогосподарського підприємства є формування ним власної системи економічної безпеки. Під економічною безпекою сільськогосподарських підприємств розуміється такий стан підприємств, який характеризується стійкістю до внутрішніх та зовнішніх загроз, здатністю забезпечити реалізацію власних економічних інтересів, ефективно функціонувати та розвиватися в умовах конкуренції та господарського ризику.

2. Рівень економічної безпеки сільськогосподарських підприємств формується у межах фінансової, ресурсно-технічної, кадрової, виробничої, екологічної та збутової компонентів. Вони створюють єдину цілісну систему, яка дозволить підвищити ефективність діяльності підприємства та адаптаційну здатність до деструктивних змін зовнішнього середовища.

3. Формування економічної безпеки відбувається під дією зовнішніх (природно-кліматичні умови, невизначеність зовнішнього середовища, надійність зв'язків з контрагентами, кон'юнктура ринку, державна підтримка сільськогосподарських підприємств, господарське та податкове законодавство) та внутрішніх (обсяг фінансових ресурсів, наявність кваліфікованого персоналу, матеріально-технічне забезпечення, налагодження технологічного процесу, якість та структура природних ресурсів, інформаційно-аналітичне забезпечення, організація системи управління та контролю, соціальний захист працівників, інвестиційний клімат на підприємстві, робота з винахідництва і раціоналізаторства, рівень екологізації сільськогосподарських виробництва, інтегрованість у виробничі та ринкові відносини) чинників.

4. Недоліком більшості методик оцінювання рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання є неврахування всіх форм прояву цієї економічної

категорії, складність практичної реалізації, незручність щодо подальшої інтерпретації результатів оцінки.

5. Оцінка економічної безпеки має здійснюватись у межах її складових, особливості яких відображають запропоновані у методиці оцінювання показники. При цьому важливим є вибір показників, значна кількість яких може ускладнити процес оцінювання. Потреба у визначенні рівня економічної безпеки загалом по підприємству зумовлює необхідність обчислення узагальнюючого інтегрального показника, який пропонується обраховувати як середньозважену окремих складових його безпеки.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ БАШТАНСЬКОГО РАЙОНУ

2.1. Виробничо– економічна характеристика господарств району

До 1928 року Баштанський район мав назву Полтавський. Баштанський район знаходиться у східній частині Миколаївської області. Займає площу 170 тис. 616 га, в тому числі ріллі 119,7 тис. га.

Район лежить у межах Причорноморської низовини, рельєф низовинний, слаборозчленований, абсолютні відмітки від 70 м в річкових долинах до 100 м на півночі району. Баштанський район належить до посушливої, дуже теплої агрокліматичної зони.

Головна річка Інгул (з притокою Громоклеєю) впадає у Бузький лиман Чорного моря. Малі річки влітку пересихають. Основний земельний фонд складають південні чорноземи, перехідно до звичайних, південних малогумусних і південних солонцюватих чорноземів, місцями – дерново-піщані, в долинах річок – лучно-чорноземні ґрунти.

У районі промисловість представлена наступними галузями:

- харчова промисловість;
- машинобудівна промисловість.

Основною промисловою продукцією Баштанського району є: олія соняшникова нерафінована; молоко оброблене рідке; масло тваринне; сир свіжий неферментований та сир кисломолочний; сири сичужні; сир плавлений; кисломолочні продукти; борошно; крупи; хлібобулочні вироби.

Сільське господарство на території району достатньо розвинуте.

Основні напрямки сільського господарства:

- рослинництво (зернове виробництво, вирощування технічних культур, садівництво);

- тваринництво (ВРХ, свині, вівці);
- птахівництво (кури, страуси, перепілки, фазани, цесарки).

В аграрному секторі району ведуть товарне виробництво сільськогосподарської продукції підприємства різних організаційно-правових форм господарювання.

Перелік основних сільськогосподарських підприємств району наведено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 - Перелік основних сільськогосподарських підприємств Баштанського району

Назва господарства	Форма власності	Спеціалізація, основні види продукції
ТОВ СП «Нібулон»	приватна	зерновиробництво, вирощування зернових та технічних культур
ТДВ «Зоря Інгулу»	колективна	вирощування плодівих, вирощування зерняткових та кісточкових плодівих, зернових й технічних культур
ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія»	колективна	зерновиробництво та молочне скотарство, вирощування зернових та технічних культур, розведення великої рогатої худоби та виробництво молока
ТОВ «Агро Капітал-Миколаїв»	колективна	зерновиробництво, вирощування зернових та технічних культур
ППАФ «Вісла»	приватна	зерновиробництво, вирощування зернових та технічних культур
ПСП «Корона»	приватна	зерновиробництво, вирощування зернових та технічних культур
ТОВ «Баштанська птахофабрика»	приватна	птахівництво, яйця курячі
ВАТ «Богданівський плодородсадник»	колективна	вирощування садженців, вирощування садженців дерев та декоративних рослин, зернових та технічних культур
ДП «Маліцький-Агро»	колективна	зерновиробництво, свиноводство вирощування зернових та технічних культур, розведення свиней та виробництво м'яса

Кращими підприємствами у галузі рослинництва та високоефективного ведення господарської діяльності є: філія «Баштанська» ТОВ СП «Нібулон», ТОВ «Райз - Південь», ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія»; за найвищий валовий збір зернових культур за підсумками жнив 2024 р. ТОВ «Агро Капітал Центр»; за високоефективне ведення молочного скотарства 2024 р.

молочно-товарна ферма ПП «Злагода»; за високі показники у галузі птахівництва ТОВ «Баштанська птахофабрика»; за високі показники в галузі садівництва ТДВ «Зоря Інгулу». Високих економічних показників досягли ТОВ «Еліта-В», ПСП «Корона», ТОВ ВК «Прометей», СТОВ «Світоч», СТОВ «Авангард», ПП «Баштанське Квінт-ССД», СТОВ «Агролан Плюс», ПП «Хлібороб-Агро». Серед кращих фермерів, одноосібників та приватних підприємців району визнано: ФГ «Армен», ФГ «Каспій», ФГ «Громада», ФГ «Броніцький О. В.», ПП «Гречин», ПП «Махсуд».

Показники розміру виробництва сільськогосподарського підприємства Баштанського району наведено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 - Показники розміру виробництва сільськогосподарських підприємств Баштанського району

Показники	У розрахунку на одне підприємство			2024 р. у %	
	2022р.	2023р.	2024р.	2022р.	2023р.
Валова продукція у постійних цінах, тис. грн	4850	4576	6349	130,9	138,7
Виручка від реалізації продукції сільського господарства та послуг, тис. грн	5555	6939	16524	297,5	238,1
Площа сільськогосподарських угідь, га	1166	1165	1176	100,9	100,9
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн	1515	1474	1396	92,1	94,7
Середньорічна чисельність працівників сільськогосподарського виробництва, осіб	27	27	27	100,0	100,0
Середньорічне поголів'я худоби та птиці ум. гол.	53	68	56	105,7	82,4

Джерело: розраховано за даними звітності підприємств Баштанського району

Аналіз даних наведених у таблиці 2.2 показує, що вартість валової продукції сільського господарства (у постійних цінах 2019 року) у 2024 році збільшилася на 30,9 % порівняно з 2022 роком, та на 38,7 % порівняно з 2023 роком. Виручка від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг у

2024 році, порівняно з 2022 роком, збільшилася на 197,5 %, а порівняно з 2023 роком - на 138,1 %. Середньорічна вартість основних засобів у 2024 році, порівняно з 2022 роком, зменшилася на 7,9 %, та на 5,3 % порівняно з 2023 роком. Умовне поголів'я худоби у 2024 році, порівняно з 2022 роком, збільшилося на 5,7 %, та зменшилася на 17,6 % порівняно з 2023 роком. Площа сільськогосподарських угідь збільшилася у 2024 році на 0,9 % порівняно з 2022, 2023 роками. Середньорічна чисельність працюючих за досліджуваний період залишилася незмінною.

У таблиці 2.3 наведено розмір основних сільськогосподарських підприємств Баштанського району.

Таблиця 2.3 - Визначення розміру виробництва сільськогосподарських підприємств Баштанського району за 2024 рік

Показники	Господарство до середньорайонних даних, %				
	СТОВ «Світоч»	СТОВ «Авнгарт»	ПСП «Корона»	ТДВ «Зоря Інгулу»	ТЗДВ «Баштанська рай сільгоспхімія»
Валова продукція сільського господарства (в постійних цінах), тис.грн.	117,9	11,3	111,6	198,4	138,2
Виручка від реалізації сільськогосподарської продукції, тис.грн.	155,8	66,1	199,3	345,6	223,1
Середньорічна чисельність працівників зайнятих у сільськогосподарському виробництві, осіб	200,0	37,0	137,0	937,0	192,6
Площа сільськогосподарських угідь, га	207,5	40,1	180,5	128,1	172,3
Середньорічна вартість основних засобів, тис.грн.	70,8	1,0	157,5	1659,4	180,4
Поголів'я худоби та птиці, ум. гол.	289,3	-	-	-	85,4

Джерело: розраховано за даними статистичної звітності сільськогосподарських підприємств Баштанського району

Нами встановлено (табл. 2.3), що СТОВ «Світоч», ПСП «Корона», ТДВ «Зоря Інгулу», ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія» відносяться до великих господарств Баштанського району. Так, вартість валової продукції по що СТОВ «Світоч» на 17,6 % більша, ніж у середньому по господарствах району, по ПСП «Корона» - на 11,6 %, по ТДВ «Зоря Інгулу» - на 98,4 %, по ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія» - на 38,2 %. Виручка від реалізації сільськогосподарської продукції по СТОВ «Світоч» на 55,8 % більша, ніж у середньому по господарствах району, по ПСП «Корона» - на 99,3 %, по ТДВ «Зоря Інгулу» - на 245,6 %., по ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія» - на 123,1 %.

Середньорічна чисельність працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві по СТОВ «Світоч» на 100,0 % більша, ніж у середньому по господарствах району, по ПСП «Корона» - на 37,0 %, по ТДВ «Зоря Інгулу» - у 9 разів, по ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія» - на 92,6 %.

Площа сільськогосподарських угідь по СТОВ «Світоч» на 107,5 % більша, ніж у середньому по господарствах району, по ПСП «Корона» - на 80,5 %, по ТДВ «Зоря Інгулу» - на 28,1 %, по ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія» - на 72,3 %.

Середньорічна вартість основних засобів по ПСП «Корона» на 57,5 % більша, ніж у середньому по господарствах району, по ТДВ «Зоря Інгулу» - у 217 разів, по ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія» - на 80,4 %.

Необхідно зазначити, що СТОВ «Авангард» відноситься до невеликих господарств Баштанського району, оскільки всі показники менші за середньо районні дані.

За даними табл. 2.4 визначимо спеціалізацію сільськогосподарських підприємств Баштанського району.

Аналіз даних таблиці 2.4 показує, що сільськогосподарські підприємства Баштанського району спеціалізуються на вирощуванні соняшнику та зернових культур, У структурі грошових надходжень частка

Таблиця 2.4 - Склад та структура доходу від реалізації сільськогосподарської продукції у сільськогосподарських підприємствах Баштанського району, тис. грн

Галузі та види продукції	Товарна продукція тис. грн			У середньому за 3 роки, тис. грн	Структура, %	
	2022р.	2023р.	2024р.		По підприємствах	По с.-г. виробництву
Зернові та зернобобові	44940	72191	120317	79149	26,7	27,0
Соняшник	71605	72086	254072	132588	44,8	45,3
Соя	79	1342	-	474	0,2	0,2
Ріпак	18694	3454	639	7596	2,6	2,6
Овочі відкритого ґрунту			483	161	0,1	0,1
Плоди	17066	14776	23079	18307	6,2	6,3
Інша продукція рослинництва	4309	11949	7454	7904	2,7	2,7
Разом по рослинництву	156693	175798	406044	246178	83,1	84,1
Вирощування ВРХ (в живій масі)	375	249	163	262	0,1	0,1
Вирощування свиней (в живій масі)	3710	3712	9872	5765	1,9	2,0
Вирощування птиці (в живій масі)	847	1002	834	894	0,3	0,3
Молоко	1507	1826	1823	1719	0,6	0,6
Яйця	27517	29951	55781	37750	12,7	12,9
Інша продукція тваринництва	39	74	626	246	0,1	0,1
Разом по тваринництву	33995	36814	69099	46636	15,7	15,9
Всього по сільськогосподарському виробництву	190688	212612	475143	292814	98,8	100,0
Послуги в сільському господарстві	3747	2506	4066	3440	1,2	х
Разом послуги і продукція сільського господарства	194435	215118	479209	296254	100,0	х

Джерело: розраховано за даними статистичної звітності господарств Баштанського району

соняшнику займає 45,3 %, зернових культур – 27,0 %. У 2024 році порівняно з 2022 роком грошові надходження від реалізації збільшилися на 284774 тис грн. або на 146,5 %, у тому числі за рахунок грошових надходжень від реалізації зернових культур – на 75377 тис грн. або на 167,7 %, соняшнику на

– 182467 тис грн. або на 254,8 %, плодів – на 6013 тис грн. або на 35,2 %, свиней – на 6162 тис грн. або на 166,1 %, молока – на 316 тис грн. або на 21,0 %, яєць – на 28264 тис грн. або на 102,7 %. При цьому грошові надходження від реалізації продукції рослинництва збільшилися на 249351 тис грн. або на 159,1 %, а продукції тваринництва – на 35104 тис грн. або на 103,3 %, від реалізації послуг – на 319 тис грн. або на 8,5 %. Необхідно зазначити, що виручка від реалізації ріпаку зменшилася на 18055 тис грн. або на 96,6 %, сої – на 79 тис грн.

У 2024 році порівняно з 2023 роком грошові надходження від реалізації продукції збільшилися на 264091 тис грн. або на 122,8 %, у тому числі за рахунок грошових надходжень від реалізації зернових культур – на 48126 тис грн. або на 66,7 %, соняшнику – на 181986 тис грн. або на 252,5 %, плодів – на 8303 тис грн. або на 56,2 %, свиней – на 6160 тис грн. або на 165,9 %, яєць – на 25830 тис грн. або на 86,2 %, іншої продукції тваринництва – на 32285 тис грн. або на 87,7 %. При цьому грошові надходження від реалізації продукції рослинництва збільшилися на 230246 тис грн. або на 131,0 %, а продукції тваринництва – на 32285 тис грн. або на 87,7 %, від реалізації послуг – на 1560 тис грн. або на 62,3 %.

За досліджуваний період зменшилися грошові надходження від реалізації ріпаку – на 2815 тис грн. або на 71,5 %, сої – на 1342 тис грн., ВРХ – на 86 тис грн. або на 34,5 %, птиці – на 168 тис грн. або на 17,8 %, молока – на 3 тис грн. або на 0,2 %.

За даними грошової виручки від реалізації сільськогосподарської продукції табл. 2.5 визначимо спеціалізацію основних сільськогосподарських підприємств Баштанського району.

Проведене дослідження показало (табл. 2.5), що СТОВ «Світоч», СТОВ «Авангард», ПСП «Корона», ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія» спеціалізуються на вирощуванні соняшнику та зернових культур, при чому частка зернових культур у цих господарствах займає понад 50,0 %. СТОВ «Світоч» спеціалізується на виробництві соняшнику, питома вага якого

займає 45,7 %. У досліджуваних господарства частка продукції рослинництва складає понад 87,0 % СТОВ «Світоч» та ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія» а в інших господарствах – 100,0 %. ТДВ «Зоря Інгулу» спеціалізується на вирощуванні плодів, частка яких у структурі грошових надходжень складає 95,6 %.

Серед досліджуваних господарств лише СТОВ «Світоч» та ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія» займаються вирощуванням продукції тваринництва.

Таблиця 2.5 - Структура грошової виручки від реалізації сільськогосподарської продукції у сільськогосподарських підприємствах Баштанського району в 2024 році

Галузі та види продукції	Структура,%				
	СТОВ «Світоч»	СТОВ «Авнгард»	ПСП «Корона»	ТДВ «Зоря Інгулу»	ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія»
Зернові та зернобобові	40,4	70,9	52,7	3,1	62,7
Соняшник	45,7	22,0	39,2	1,3	36,5
Плоди	-	-	-	95,6	-
Інша продукція рослинництва	0,8	7,1	8,1	-	0,1
Разом по рослинництву	86,9	100,0	100,0	100,0	99,3
Вирощування в живій масі ВРХ	3,9	-	-	-	0,1
Вирощування в живій масі свиней	0,7	-	-	-	0,6
Молоко	8,0	-	-	-	-
Інша продукція тваринництва	0,5	-	-	-	-
Разом по тваринництву	13,1	-	-	-	0,7
Всього по с.-г. виробництву	100,0	100,	100,	100,0	100,

Джерело: розраховано за даними статистичної звітності сільськогосподарських підприємств Баштанського району

Так, у СТОВ «Світоч» питома вага продукції тваринництва складає 13,1 %, найбільшу питому вагу займає молоко – 8,0 %. ВРХ – 3,9 %, свині – 0,7 %. У ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія» питома вага продукції тваринництва складає 0,7 %, найбільшу питому вагу займає вирощування свиней – 0,7 %. ВРХ – 0,1 %.

У табл. 2.6 наведено виробництво основних сільськогосподарських культур у сільськогосподарських підприємствах Баштанського району. Проведений аналіз табл. 2.6 дає змогу зробити наступні висновки. Починаючи з 2017 року до 2021 року вартість валової продукції сільського господарства (у постійних цінах 2019р. у сільськогосподарських підприємствах Баштанського району зменшується, а починаючи з 2021 року збільшується.

За 2016 – 2024 роки значно скоротилася посівна площа основних сільськогосподарських культур сільськогосподарських підприємств Баштанського району. За досліджуваний період найбільша посівна площа зернових культур була у 2016 році – 46984 га, а найменша – у 2024 році – 17222 га, що у 2,7 рази менше показника 2016 року. Необхідно зазначити, що посівна площа зернових культур з кожним роком скорочується, починаючи з 2016 року.

Під посівами соняшнику у сільськогосподарських підприємствах Баштанського району у 2021 році найбільше було зайнято площі – 27640 га, а найменше у 2024 році – 12319 га, що у 1,9 рази менше показника 2016 року.

У 2024 році під посівами ріпаку було зайнято 126 га. Порівняно з попередніми роками значно скоротилася посівна площа ріпаку – у 57 разів порівняно з 2016 роком, порівняно з 2023 роком – у 8 разів.

За досліджуваний період найвижча урожайність зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Баштанського району була у 2017 році – 30,6 ц/га, а найменша – у 2021 році – 11,4 ц з 1 га. У 2024 році урожайність

Таблиця 2. 6 - Виробництво основних сільськогосподарських культур у сільськогосподарських підприємствах Баштанського району

Сільськогосподарські культури	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.	2021р.	2022р.	2023р.	2024р.	2024р. у % до 2016р.
Валова продукція сільського господарства (у постійних цінах), тис.грн										
Валова продукція	218675	264261	241116	256297	257166	173764	265287	241538	297057	135,8
Валовий збір, т										
Зернові та зернобобві	85511	125786	118873	85812	94200	34640	39193	45891	50450	59,0
Соняшник	26169	27344	33744	33831	31005	31233	26036	19963	33181	126,8
Ріпак	4992	6111	1784	2505	2883	1808	6009	763	123	2,5
Овочі	2996	402	13	1372	2721	2234	-	-	111	3,7
Плоди	8073	5985	3724	6194	5224	4687	5039	3709	4787	59,3
Урожайність, ц/га										
Зернові та зернобобві	18,2	30,6	27,5	21,2	24,7	11,4	21,2	23,4	29,3	161,0
Соняшник	11,2	13,1	13,5	13,3	13,7	11,3	19,3	16,9	26,9	240,2
Ріпак	7,0	7,4	7,9	8,2	8,8	9,4	13,4	7,6	9,7	138,6
Овочі	200,1	101,6	19,7	83,9	155,0	253,2	-	-	85,2	42,6
Плоди	107,3	66,7	41,9	77,7	65,7	73,9	89,2	66,8	93,1	86,8
Площа, з якої зібрано врожай, га										
Зернові та зернобобві	46984	41107	43227	40477	38138	30386	18485	19543	17222	36,7
Соняшник	23365	20873	24996	25437	22631	27640	13501	11825	12319	30,0
Ріпак	7132	8258	2258	3055	3276	1923	4494	1003	126	1,8
Овочі	150	40	7	164	176	88	-	-	13	8,7
Плоди	752	897	889	797	795	634	565	555	514	68,4

Побудовано автором з використанням статистичної звітності

зернових культур складала 29,3 ц з 1 га, що на 61,0 % більше показника 2016 року та на 157,0 % більше показника 2021 року.

За досліджуваний період найвища урожайність соняшнику у сільськогосподарських підприємствах Баштанського району була у 2024 році – 26,9 ц/га, а найменша – у 2016 році – 11,2 ц з 1 га. У 2024 році урожайність соняшнику на 140,2 % більше показника 2016 року та на 59,2 % більше показника 2023 року.

За досліджуваний період найвища урожайність ріпаку у сільськогосподарських підприємствах Баштанського району була у 2022 році – 13,4 ц/га, а найменша – у 2016 році – 7,0 ц з 1 га. У 2024 році урожайність ріпаку на 38,6 % більше показника 2016 року та на 27,6 % більше показника 2023 року.

Під посівми овочів у сільськогосподарських підприємствах Баштанського району у 2024 році зайнято лише 13 га, У 2022, 2023 роках господарства району взагалі не займалися вирощуванням овочів. Слід зазначити, що починаючи з 2016 року посівна площа овочів має тенденцію до скорочення. Так, у 2024 році порівняно з 2016 роком посівна площа овочів скоротилася у 11,5 рази. Найбільша урожайність овочів була отримана у 2021 році – 252,2 ц з 1 га, а найменша – у 2018 році - лише 19,7 ц з 1 га.

За досліджуваний період має тенденцію до скорочення і площа плодів. У 2024 році площа плодів була найменшою – 514 га, що на 31,6 % менше, ніж у 2016 році та на 7,4 % менше, ніж у 2023 році.

У 2016 році урожайність плодів була найбільшою – 107,3 ц з 1 га, у 2018 році найменшою – 41,9 ц з 1 га. Починаючи з 2020 року урожайність плодів постійно збільшується. У 2024 році урожайність плодів становила 93,1 ц з 1 га, що на 39,4 % більше показника 2023 року.

У табл. 2.7 наведено динаміку виробництва основних сільськогосподарських культур у розрізі сільськогосподарських підприємств Баштанського району.

Таблиця 2.7 - Динаміка виробництва основних сільськогосподарських культур у сільськогосподарських підприємствах Баштанського району

Показники	2022р.	2023р.	2024р.
СТОВ «Світоч»			
Валовий збір зернових культур, ц	23128	32186	34029
Урожайність зернових культур, ц з 1 га	21,0	25,5	28,1
Посівна площа зернових культур, га	1100	1264	1211
Валовий збір соняшнику, ц	8340	3012	4113
Урожайність соняшнику, ц з 1 га	30,9	11,2	15,7
Посівна площа соняшнику, га	270	270	262
СТОВ «Авангард»			
Валовий збір зернових культур, ц	2908	4870	5976
Урожайність зернових культур, ц з 1 га	11,6	21,2	24,9
Посівна площа зернових культур, га	250	230	240
Валовий збір соняшнику, ц	1336	698	2628
Урожайність соняшнику, ц з 1 га	7,9	3,5	14,6
Посівна площа соняшнику, га	170	200	180
ПСП «Корона»			
Валовий збір зернових культур, ц	26528	30544	34415
Урожайність зернових культур, ц з 1 га	23,0	25,9	30,7
Посівна площа зернових культур, га	1208	1178	1121
Валовий збір соняшнику, ц	14150	8497	16430
Урожайність соняшнику, ц з 1 га	22,8	13,7	26,5
Посівна площа соняшнику, га	620	620	620
Валовий збір ріпаку, ц	1938	-	-
Урожайність ріпаку, ц з 1 га	10,2	-	-
Посівна площа ріпаку, га	190	-	-
ТДВ «Зоря Інгулу»			
Валовий збір зернових культур, ц	4461	5831	6831
Урожайність зернових культур, ц з 1 га	17,6	23,8	28,7
Посівна площа зернових культур, га	253	245	238
Валовий збір соняшнику, ц	1155	1445	1920
Урожайність соняшнику, ц з 1 га	12,3	17,0	24,3
Посівна площа соняшнику, га	94	85	79
Валовий збір плодів, ц	47317	35337	49250
Урожайність плодів, ц з 1 га	89,5	66,8	93,1
Посівна площа плодів, га	529	529	529
ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія»			
Валовий збір зернових культур, ц	33087	37658	44789
Урожайність зернових культур, ц з 1 га	23,6	28,4	34,4
Посівна площа зернових культур, га	1402	1326	1302
Валовий збір соняшнику, ц	14887	10508	15233
Урожайність соняшнику, ц з 1 га	25,8	18,5	27,3
Посівна площа соняшнику, га	577	568	558

Побудовано за даними статистичної звітності господарств району

Проведений аналіз табл. 2.7 показує, що найбільша урожайність зернових культур та соняшнику у ПСП «Корона» та ТДВ «Баштанська

райсільгоспхімія». Так, у ПСП «Корона» урожайність зернових культур вища, ніж у середньому по сільськогосподарським підприємствам Баштанському району: у 2022 році – на 8,5 % у 2023 році – на 10,7 %, у 2024 році – на 4,8 %. У ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія» урожайність зернових культур вища, ніж у середньому по сільськогосподарським підприємствам Баштанському району: у 2022 році – на 11,3 % у 2023 році – на 21,4 %, у 2024 році – на 17,4 %. У СТОВ «Авангард» урожайність зернових культур нижча, ніж у середньому по сільськогосподарським підприємствам Баштанському району: у 2022 році – на 45,3 % у 2023 році – на 9,4 %, у 2024 році – на 15,0 %. У СТОВ «Світоч» урожайність зернових культур нижча, ніж у середньому по сільськогосподарським підприємствам Баштанському району: у 2022 році – на 1,0 %, у 2024 році – на 4,1 %. У ТДВ «Зоря Інгула» урожайність зернових культур нижча, ніж у середньому по сільськогосподарським підприємствам Баштанському району: у 2022 році – на 17,0 %, у 2024 році – на 2,0 %.

У ПСП «Корона» урожайність соняшнику вища, ніж у середньому по Баштанському району: у 2022 році – на 19,2 %, а у 2023 році менша – на 18,9 %, у 2024 році – на 1,5 %. У ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія» урожайність соняшнику вища, ніж у середньому по Баштанському району: у 2022 році – на 22,3 % у 2023 році – на 9,5 %, у 2024 році – на 27,9 %. У СТОВ «Авангард» урожайність соняшнику нижча, ніж у середньому по Баштанському району: у 2022 році – на 59,1 % у 2023 році – на 79,3 %, у 2024 році – на 45,7 %. У СТОВ «Світоч» урожайність соняшнику нижча, ніж у середньому по Баштанському району: у 2023 році – на 33,7 %, у 2024 році – на 41,6 %. У ТДВ «Зоря Інгула» урожайність соняшнику нижча, ніж у середньому по Баштанському району: у 2022 році – на 36,3 %, у 2024 році – на 9,7 %.

2.2. Аналіз ресурсного забезпечення та фінансового стану підприємств

Проаналізуємо ефективність використання земельних угідь у сільськогосподарських підприємствах Баштанського району (табл.2.8).

Таблиця 2.8 - Показники ефективності використання земельних угідь в сільськогосподарських підприємствах Баштанського району

Показники	Роки			Відхилення (+,-) тис грн 2024 р. до:	
	2022	2023	2024	2022 р.	2023 р.
Одержано на 1 га сільськогосподарських угідь, тис. грн:					
- вартості валової продукції сільського господарства (в постійних цінах)	4,2	3,9	5,4	1,2	1,5
- виручки від реалізації продукції сільського господарства	4,8	6,0	14,1	9,3	8,1
- прибутку (збитку) від реалізації сільськогосподарської продукції	1,0	1,0	5,8	4,8	4,8

Джерело: розраховано за даними звітності сільськогосподарських підприємств Баштанського району

Аналіз даних табл. 2.8 показує, що у 2024 році порівняно з 2022, 2023 роками ефективність використання земельних угідь у сільськогосподарських підприємствах Баштанського району підвищилася. Так, вартість валової продукції сільського господарства (у постійних цінах) у розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь у 2024 році порівняно з 2022 роком збільшилася на 1,2 тис грн, виручка від реалізації – на 1,5 тис грн, прибуток – на 4,8 тис грн. У 2024 році порівняно з 2023 роком вартість валової продукції сільського господарства (у постійних цінах) у розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь збільшилася на 1,5 тис грн, виручка від реалізації – на 4,1 тис грн, прибуток – на 4,8 тис грн.

Проаналізуємо економічну ефективність використання основних

виробничих засобів сільськогосподарських підприємств Баштанського району (табл. 2.9).

Таблиця 2.9 - Забезпеченість основними засобами і ефективність їх використання в сільськогосподарських підприємствах Баштанського району

Показники	Роки			Відхилення (+; -), тис грн 2024 р. від	
	2022	2023	2024	2022 р.	2024 р.
Припадає на 100 га сільськогосподарських угідь вартості основних виробничих засобів, тис грн	129,9	126,5	118,7	-11,2	-7,8
Припадає на одного середньорічного працівника вартості основних засобів, тис грн	56,1	54,6	51,7	-4,4	-2,9
Отримано на 1 гривню основних засобів, грн:					
- вартості валової продукції сільського господарства (в порівнянних цінах)	3,2	3,1	4,5	1,3	1,4
- виручки від реалізації продукції сільського господарства	3,7	4,7	11,8	8,1	7,1
- прибутку (збитку)	0,8	0,8	5,8	5,0	5,0

Джерело: розраховано за даними звітності сільськогосподарських підприємств Баштанського району

Аналіз даних табл. 2.9 показує, що у 2024 році порівняно з 2022, 2023 роками ефективність використання основних виробничих засобів у сільськогосподарських підприємствах Баштанського району підвищилася. Так, вартість валової продукції сільського господарства (в постійних цінах) одержаної на 1 грн основних засобів у 2024 році порівняно з 2022 роком збільшилася на 1,3 тис грн, виручка від реалізації – на 8,1 тис грн, прибуток – на 5,0 тис грн. У 2024 році порівняно з 2023 роком збільшилася вартість валової продукції сільського господарства у розрахунку на 1 грн основних засобів – на 1,4 тис грн, виручка від реалізації – на 7,1 тис грн, прибуток – на 5,0 тис грн.

У звітному періоді у підприємствах Баштанського району значно

знизилися фондозабезпеченість та фондоозброєність, що обумовлено зменшенням вартості основних виробничих засобів.

На основі даних таблиці 2.10 проаналізуємо ефективність використання трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств Баштанського району.

Таблиця 2.10 - Показники ефективності використання трудових ресурсів у сільськогосподарських підприємствах Баштанського району

Показники	Роки			Відхилення тис грн (+; -) 2024 р. від	
	2022	2023	2024	2022 р.	2023 р.
Отримано у розрахунку на одного середньорічного працівника, тис. грн:					
- вартості валової продукції сільського господарства (в постійних цінах)	179,6	169,5	235,1	55,5	65,6
- виручки від реалізації від сільського господарства	205,7	257,0	612,0	406,3	355,0
- прибутку (збитку) від реалізації сільськогосподарської продукції	42,4	42,4	250,7	208,3	208,3

Джерело: розраховано за даними звітності сільськогосподарських підприємств Баштанського району

Аналізуючи дані таблиці 2.10 можемо зробити висновок, що у 2024 році порівняно з 2022, 2023 роками ефективність використання трудових ресурсів у сільськогосподарських підприємствах Баштанського району підвищилася. Так, вартість валової продукції, одержаної на одного середньорічного працівника порівняно з 2022 роком збільшилася на 55,5 тис грн, порівняно з 2023 роком – на 65,6 тис грн, відповідно, виручка від реалізації продукції - на 406,3 тис грн та на 355,0 тис грн, прибуток – на 208,3 тис грн

Показники фінансової незалежності сільськогосподарських підприємств Баштанського району наведені у табл. 2.11.

Розраховані показники фінансової незалежності підприємств Баштанського району (табл. 2.11) відповідають визначеним нормативам за

Таблиця 2.11 - Динаміка показників фінансової незалежності сільськогосподарських підприємств Баштанського району

Коефіцієнти	Норматив	2022р	2023р	2024р	Відхилення, (+,-) 2023р	
					2020р	2022р
Фінансування	<1.0	0,718	0,320	0,346	-0,372	0,026
Автономії (незалежності)	>0.5	0,546	0,620	0,600	0,054	-0,02
Стійкості (стабільності)	>1.0	1,392	3,125	2,890	1,498	-0,235

Джерело: розраховано за даними фінансової звітності сільськогосподарських підприємств Баштанського району

досліджуваний період, тобто господарства забезпечені власними коштами та фінансовими ресурсами, що свідчить про їх стабільний фінансовий стан. Коефіцієнт фінансування показує, що на одну гривню власного капіталу припадає 0,35 грн залучених коштів. Аналіз коефіцієнта автономії або незалежності свідчить, що підприємства Баштанського району у змозі повністю виконати свої зобов'язання і не залежать від позичкових коштів. Коефіцієнт фінансової стабільності показує, що на одиницю залучених коштів припадає 2,89 грн власних коштів. У 2024 році порівняно з 2023 роком фінансовий стан підприємств Баштанського району погіршився.

Показники ліквідності підприємств Баштанського району наведені у табл. 2.12.

Таблиця 2.12 - Динаміка показників ліквідності у сільськогосподарських підприємств Баштанського району

Коефіцієнти	Норматив	2022р	2023р	2024р	Відхилення, (+,-) 2024р	
					2022р	2023р
Абсолютної ліквідності	0,2-0,35	0,044	0,048	0,038	-0,006	-0,01
Швидкої ліквідності	0,7-1	1,182	0,881	0,714	-0,468	-0,167
Покриття	1-2,5	1,937	2,099	2,017	0,08	-0,082

Джерело: розраховано за даними річної фінансової звітності сільськогосподарських підприємств Баштанського району

Проаналізувавши показники ліквідності, ми можемо зробити висновок, що господарства району є ліквідними, хоча коефіцієнт абсолютної

ліквідності значно нижчий нормативного значення, коефіцієнт швидкої ліквідності відповідає нормативу на кінець звітного періоду і становить 0,714, тобто на 1 грн поточних зобов'язань приходиться 71 коп. ліквідних активів. Коефіцієнт покриття свідчить про те, що підприємства можуть вчасно розраховуватися за своїми зобов'язаннями, на 1 грн грн поточних зобов'язань приходиться 2,02 грн оборотних активів підприємства.

2.3. Комплексне оцінювання рівня економічної безпеки підприємств

Умови, в яких функціонують сільськогосподарські підприємства різних організаційно-правових форм, є невизначеними і непередбачуваними, що в значній мірі зумовлено дією господарського ризику, а також жорсткою конкуренцією. Наведене збільшує ймовірність виникнення загроз економічній безпеці виробників сільськогосподарської продукції. При цьому виявлення повного переліку заходів збільшення рівня їх економічної безпеки потребує ідентифікації всіх можливих загроз. Для цього необхідно дослідити сучасний стан та тенденції розвитку сільськогосподарських підприємств, що дасть можливість виявити сильні та слабкі сторони їх функціонування і розробити пропозиції щодо досягнення економічного зростання галузі та забезпечити її економічну безпеку.

Виробництво сільськогосподарської продукції займає центральне місце у вітчизняному аграрному секторі. Відновлення економіки України вимагає розвитку аграрного виробництва на інтенсивній основі, що дозволить забезпечити продовольчу безпеку держави.

В узагальненому вигляді сучасну структуру ризиків і загроз сільськогосподарській складовій аграрного сектору наведено на рис. 2.1.

Рисунок 2.1 - Ризики та загрози сільськогосподарській складовій аграрного сектору

Побудовано автором з використанням [12, 13]

Оцінку економічної безпеки сільськогосподарських підприємств Баштанського району проведемо за методикою розробленою К.В. Коваленко. Обраний варіант має п'ять етапів і дозволяє всебічно оцінити економічну безпеку підприємств за допомогою комплексного показника.

Оцінки показників, що характеризують економічну безпеку, коливаються в діапазоні від 0 до 1, залежно від відхилення від граничної величини. Виходячи із цього, підприємство, з погляду економічної безпеки можуть класифікуватися за 4-ма групами: абсолютно безпечні, безпечні, достатньо безпечні, небезпечні.

Абсолютно безпечні – 0,9 – 1,0

Безпечні – 0,7 – 0,9

Достатньо безпечні – 0,4 - 0,7

Небезпечні – 0,4

Якщо розмір відхилення фактичного значення від граничного більше 100 %, то даному показнику дається оцінка в 0 балів. У випадку коливання розміру відхилення від 0 до 100 % для кожних 10 % відхилення від граничної величини бальна оцінка знижується на 0,1 бала.

У результаті усереднення бальних оцінок розраховується комплексний показник економічної безпеки.

$$КПБ = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n БЗ_i, \quad (2.1)$$

де КПБ – комплексний показник безпеки;

БЗ_i – бальне значення і-го показника економічної безпеки;

n- кількість використаних показників економічної безпеки.

Забезпеченість фінансовими ресурсами (а отже і фінансовий стан підприємства) залежить від виконання планів матеріально-технічного постачання, виробництва, реалізації та прибутку. Існує і зворотний зв'язок: відсутність грошових засобів може призвести до перебоїв у постачанні та виробництві.

За визначенням, коефіцієнти показують зв'язки та залежності між різними сторонами бізнесу. Вони висвітлюють значущі взаємовідносини та необхідність гармонійної співпраці між окремими підрозділами економічної системи.

Про ослаблення фінансової складової економічної безпеки свідчать:

- зниження ліквідності підприємства;
- збільшення кредиторської та дебіторської заборгованості;
- зниження фінансової стійкості.

В якості інформаційної бази для обчислення показників рівня економічної безпеки ми використовували річну фінансову звітність за 2022–2024 рр.

Розрахунки фінансових показників економічної безпеки СТОВ «Світоч» Баштанського району представлені в табл.2 13.

Таблиця 2.13 - Коефіцієнти економічної безпеки СТОВ «Світоч» Баштанського району

Показники	2022р	2023р	2024р	2024 р. (+,-)до	
				2022р	2023р
Оцінка ліквідності					
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,028	0,065	0,019	-0,009	-0,046
2. Коефіцієнт швидкої ліквідності	1,478	1,518	1,662	0,184	0,144
3. Коефіцієнт загальної ліквідності	1,817	1,854	1,905	0,088	0,051
Оцінка фінансової стійкості					
4. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	0,716	0,708	0,699	-0,017	-0,009
5. Коефіцієнт фінансової стійкості	2,462	2,422	2,324	-0,138	-0,098
6. Коефіцієнт фінансування	0,406	0,413	0,430	0,024	0,017
7. Коефіцієнт маневреності власних оборотних активів	0,365	0,412	0,389	0,024	-0,023
8. Коефіцієнт обіговості всього капіталу підприємства	0,685	0,762	0,871	0,186	0,109
9. Коефіцієнт обіговості оборотних активів	1,368	1,305	1,520	0,152	0,215
10. Коефіцієнт обіговості необоротних активів	1,754	1,832	2,040	0,286	0,208
11. Коефіцієнт фінансового ризику	0,406	0,413	0,430	0,024	0,017
Оцінка рентабельності					
12. Рентабельність активів	0,045	0,079	0,552	0,507	0,473
13. Рентабельність власних оборотних активів	0,212	0,261	0,692	0,48	0,431
14. Рентабельність продукції	0,141	0,171	0,595	0,454	0,424
15. Валова рентабельність продажів	0,127	0,146	0,587	0,46	0,441
16. Рентабельність власного капіталу	0,096	0,111	0,575	0,479	0,464
Оцінка майнового стану підприємства					
17. Коефіцієнт зносу основних засобів	0,534	0,575	0,511	-0,023	-0,064
18. Коефіцієнт придатності основних засобів	0,466	0,425	0,489	0,023	0,064
19. Фондовіддача	3,021	3,562	3,322	0,301	-0,24
20. Фондоозброєність	11,96	12,41	17,54	5,58	5,13
21. Матеріалоємність	0,607	0,644	0,743	0,136	0,099

Розраховано за даними статистичної та фінансової звітності підприємства

За даними табл. 2.13 можемо зробити висновок, що коефіцієнт абсолютної ліквідності СТОВ «Світоч» за результатами 2024 р. у порівнянні з 2022 р. зменшився на 0,0009 і становив 0,019. Це свідчить, що підприємство здатне у мінімальний термін оплатити 1,9 % короткострокової заборгованості за кошти абсолютно ліквідних засобів, тобто грошових коштів.

Коефіцієнт швидкої ліквідності у 2024 р. збільшився в порівнянні з 2022 р. на 0,184 і становив 1,662. Це значить, що 100 % поточних зобов'язань можуть бути погашені за кошти абсолютно ліквідних та швидко реалізованих активів.

Коефіцієнт загальної ліквідності у 2024 р. у порівнянні з 2022 р. збільшився на 0,088 і становив 1,905. Це свідчить про те, що величина обігового капіталу підприємств перевищує суму його короткострокової заборгованості у 1,9 рази, тобто підприємства здатні погасити 100 % поточних зобов'язань завдяки обіговим коштам. Такі показники, як коефіцієнт фінансової незалежності, фінансової стійкості за досліджуваний період відповідають нормативним значенням, але в динаміці спостерігається тенденція до зменшення цих показників, що свідчать про потенційну загрозу фінансовій стійкості підприємства. Зростання коефіцієнтів фінансування і фінансового ризику в динаміці означає збільшення частки позикових засобів у фінансуванні підприємства, а, отже, й втрату фінансової незалежності.

Коефіцієнт маневрування власних обігових активів у динаміці збільшився, при цьому не відповідає граничному значенню як у цілому по підприємствах, так і по досліджуваних підприємствах. Коефіцієнт обіговості всього капіталу підприємства збільшився у 2024 р. відносно значення 2022 р. на 0,186 пунктів до рівня 0,871, що відповідає граничному значенню (більше 0,5). Тобто, в 2024 р. на одну гривню активів припадало 0,87 коп. реалізованої продукції.

Коефіцієнт обіговості оборотних активів порівняно з 2022 р. збільшився і на кінець 2024 р. становив 1,52, тобто на 1 грн. оборотних активів припадало 1,52 грн. виторгу від реалізації продукції. Рентабельність

активів показує, скільки одиниць чистого прибутку припадає на кожен гривню майна (активів). Цей показник в 2024 р. у порівнянні з 2022 р. підвищився на 0,507 відсоткових пункти і сягнув значення 55,2 %. Це означає, що на 1 грн. майна (активів) припадає 55,2 % чистого прибутку.

Такі показники, як рентабельність власних оборотних активів, чиста рентабельність продажів, рентабельність власного капіталу, рентабельність продукції, валова рентабельність продажів в динаміці за період з 2022 по 2024 р. Підвищилися, що свідчить про позитивну тенденцію зміни і, відповідно, про зміцнення економічної безпеки підприємства. Показники фондоддачі, фондоозброєності збільшилися; що свідчить про позитивну тенденцію зміни даних показників. Коефіцієнт зносу основних засобів в динаміці знизився, а відповідно коефіцієнт придатності підвищився, що є позитивним моментом. Проте коефіцієнт зносу основних засобів перевищує нормативне значення.

Розрахунки показників економічної безпеки СТОВ «Авангард» Баштанського району представлені в табл. 2 14.

За даними табл. 2.14 можемо зробити висновок, що коефіцієнт абсолютної ліквідності СТОВ «Авангард» за результатами 2024 р. у порівнянні з 2022 р. зменшився на 0,005 і становив 0,021. Це свідчить, що підприємство здатне в мінімальний термін оплатити лише 2,1 % короткострокової заборгованості за кошти абсолютно ліквідних засобів, тобто грошових коштів.

Коефіцієнт швидкої ліквідності в 2024 р. збільшився в порівнянні з 2022 р. на 0,375 і становив 1,026. Це значить, що 100 % поточних зобов'язань можуть бути погашені за кошти абсолютно ліквідних та швидко реалізованих активів. Значення коефіцієнтів швидкої ліквідності значно перевищує граничне значення.

Коефіцієнт загальної ліквідності у 2024 р. у порівнянні з 2022 р. збільшився на 0,571 і становив 1,615. Це свідчить про те, що величина обігового капіталу підприємств перевищує суму його короткострокової

Таблиця 2.14 - Коефіцієнти економічної безпеки СТОВ «Авангард»

Баштанського району

Показники	2022р	2023р	2024р	2024 р. (+,-)до	
				2022р	2023р
Оцінка ліквідності					
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,026	0,023	0,021	-0,005	-0,002
2. Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,651	0,425	1,026	0,375	0,601
3. Коефіцієнт загальної ліквідності	1,044	0,624	1,615	0,571	0,991
Оцінка фінансової стійкості					
4. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	0,123	-0,519	0,407	0,284	0,926
5. Коефіцієнт фінансової стійкості	0,140	-0,342	0,688	0,548	1,03
6. Коефіцієнт фінансування	7,125	--2,926	1,454	-5,671	-1,472
7. Коефіцієнт маневреності власних оборотних активів	0,313	-1,099	0,894	0,581	1,993
8. Коефіцієнт обіговості всього капіталу підприємства	2,981	2,794	3,117	0,136	0,323
9. Коефіцієнт обіговості оборотних активів	3,256	2,946	3,258	0,002	0,312
10. Коефіцієнт обіговості необоротних активів	35,23	40,68	72,14	36,91	31,46
11. Коефіцієнт фінансового ризику	1,564	1,421	1,369	-0,195	-0,052
Оцінка рентабельності					
12. Рентабельність активів	-2,365	-0,657	0,701	3,066	1,358
13. Рентабельність власних оборотних активів	-5,59	-1,15	1,92	7,51	3,07
14. Рентабельність продукції	-0,38	0,154	0,29	0,67	0,136
15. Валова рентабельність продажів	-0,62	0,134	0,225	0,845	0,091
16. Рентабельність власного капіталу	-19,2	-1,264	1,719	20,919	2,983
Оцінка майнового стану підприємства					
17. Коефіцієнт зношення основних засобів	0,976	0,982	0,985	0,009	0,003
18. Коефіцієнт придатності основних засобів	0,024	0,018	0,015	-0,009	-0,003
19. Фондовіддача	35,2	40,7	72,1	36,9	31,4
20. Фондоозброєність	2,2	1,6	1,4	-0,8	-0,2
21. Матеріалоємність	0,476	0,485	0,498	0,022	0,013

Розраховано за даними статистичної та фінансової звітності підприємства

заборгованості в 1,65 рази, тобто підприємство здатне погасити 100 % поточних зобов'язань завдяки обіговим коштам.

Коефіцієнт фінансової незалежності не відповідає нормативному значенню, крім того цей показник у 2023 році має від'ємне значення. Але в динаміці спостерігається тенденція до збільшення цього коефіцієнта, і у 2024 році він становив 0,407, тобто частка власного капіталу у структурі майна становить 40,7 %. У даному випадку, результати свідчать про потенційну загрозу фінансовій стійкості підприємства.

Зростання коефіцієнтів фінансування в динаміці означає збільшення частки позикових засобів у фінансуванні підприємства, а, отже, й втрату фінансової незалежності.

Коефіцієнт маневрування власних обігових активів у динаміці збільшився. Тобто, за результатами 2024 р. на 1 тис. грн. власного капіталу припадає власних поточних активів – 894 грн.

Коефіцієнт обіговості всього капіталу підприємства збільшився у 2024 р. відносно значення 2022 р. на 0,136 пунктів до рівня 3,117, що відповідає граничному значенню (більше 0,5). Тобто, в 2024 р. на одну гривню активів припадало 3,18 коп. реалізованої продукції.

Коефіцієнт обіговості оборотних активів порівняно з 2022 р. збільшився і на кінець 2024 р. становив 3,258, тобто на 1 грн. оборотних активів припадало 3,26 грн. виторгу від реалізації продукції.

Рентабельність активів показує, скільки одиниць чистого прибутку припадає на кожну гривню майна (активів). Цей показник в 2024 р. Значно підвищився порівняно з попередніми роками і склав 70,1 %, це означає, що на 1 грн. майна (активів) припадає 70,1 % чистого прибутку.

Такі показники, як рентабельність власних оборотних активів, чиста рентабельність продажів, рентабельність власного капіталу рентабельність продукції, валова рентабельність продажів у динаміці підвишилися. Збільшення значення цих показників свідчить про позитивну тенденцію зміни і, відповідно, про зміцнення економічної безпеки підприємства.

Показники фондоозброєності зменшилися, а матеріалоемності підвищився, що свідчить про негативну тенденцію зміни даних показників.

Коефіцієнт зносу основних засобів збільшився і становив у 2024 році – 0,985, тобто у господарстві основні засоби зношені до рівня 98,5 %, що негативно впливає на економічну безпеку підприємства.

Розрахунки показників економічної безпеки ПСП «Корона» Баштанського району представлені у табл. 2 15.

За даними табл. 2.15 можемо зробити висновок, що коефіцієнт абсолютної ліквідності результатами 2024 р. у порівнянні з 2022 р. збільшився на 0,012 і становив 0,222. Це свідчить, що підприємство здатне у мінімальний термін оплатити 22,2 % короткострокової заборгованості за кошти абсолютно ліквідних засобів, тобто грошових коштів. Необхідно зазначити, що коефіцієнти ліквідності значно перевищують їх граничне значення, що свідчить про ліквідність балансу підприємства.

Коефіцієнт швидкої ліквідності в 2024 р. збільшився у порівнянні з 2022 р. на 1,671 і становив 4,235. Це значить, що 100 % поточних зобов'язань можуть бути погашені за кошти абсолютно ліквідних та швидко реалізованих активів. Коефіцієнт загальної ліквідності в 2024 р. у порівнянні з 2022 р. збільшився на 1,947 і становив 4,747. Це свідчить про те, що величина обігового капіталу підприємств перевищує суму його короткострокової заборгованості в 4,75 рази, тобто підприємство здатне погасити 100 % поточних зобов'язань завдяки обіговим коштам.

Такі показники, як коефіцієнт фінансової незалежності та коефіцієнт фінансової стійкості відповідають нормативним значенням, до того ж у динаміці спостерігається тенденція до збільшення, що свідчить про фінансову стійкість і стабільність.

Зменшення коефіцієнтів фінансування і фінансового ризику в динаміці означає зменшення частки позикових засобів у фінансуванні підприємства, а, отже свідчить про зменшення ступеня залежності підприємств від зовнішніх

Таблиця 2.15 - Коефіцієнти економічної безпеки ПСП «Корона»

Показники	2022р	2023р	2024р	2024 р. (+,-)до	
				2022р	2023р
Оцінка ліквідності					
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,210	0,553	0,222	0,012	-0,331
2. Коефіцієнт швидкої ліквідності	2,564	5,023	4,235	1,671	-0,788
3. Коефіцієнт загальної ліквідності	2,800	5,438	4,747	1,947	-0,691
Оцінка фінансової стійкості					
4. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	0,696	0,847	0,850	0,154	0,003
5. Коефіцієнт фінансової стійкості	2,358	5,525	5,682	3,324	0,157
6. Коефіцієнт фінансування	0,424	0,181	0,176	-0,248	-0,005
7. Коефіцієнт маневреності власних оборотних активів	0,764	0,803	0,659	-0,105	-0,144
8. Коефіцієнт обіговості всього капіталу підприємства	1,068	1,357	1,292	0,224	-0,065
9. Коефіцієнт обіговості оборотних активів	1,292	1,629	1,819	0,527	0,19
10. Коефіцієнт обіговості необоротних активів	6,159	8,142	4,459	-1,7	-3,683
11. Коефіцієнт фінансового ризику	2,154	2,112	1,198	-0,956	-0,914
Оцінка рентабельності					
12. Рентабельність активів	0,159	0,172	0,774	0,615	0,602
13. Рентабельність власних оборотних активів	0,299	0,252	0,811	0,512	0,559
14. Рентабельність продукції	0,176	0,166	0,783	0,607	0,617
15. Валова рентабельність продажів	0,15	0,142	0,755	0,605	0,613
16. Рентабельність власного капіталу	0,228	0,203	0,805	0,577	0,602
Оцінка майнового стану підприємства					
17. Коефіцієнт зношення основних засобів	0,512	0,548	0,602	0,09	0,054
18. Коефіцієнт придатності основних засобів	0,488	0,425	0,398	-0,09	-0,027
19. Фондовіддача	6,158	8,141	4,459	-1,699	-3,682
20. Фондоозброєність	26,2	25,7	59,4	33,2	33,7
21. Матеріалоємність	0,67	0,65	0,64	-0,03	-0,01

Розраховано за даними статистичної та фінансової звітності підприємства

Коефіцієнт маневрування власних обігових активів у динаміці зменшився в динаміці, але відповідає нормативному значенню. Тобто, за результатами 2024 р. на 1 тис. грн. власного капіталу припадає власних поточних активів – 659 грн.

Коефіцієнт обіговості всього капіталу підприємства збільшився у 2024 р. відносно значення 2022 р. на 0,224 пунктів до рівня 1,292, що відповідає граничному значенню (більше 0,5). Тобто, в 2024 р. на одну гривню активів припадало 1,29 грн реалізованої продукції.

Коефіцієнт обіговості оборотних активів по порівняно з 2022 р. збільшився і на кінець 2024 р. становив 1,819, тобто на 1 грн. оборотних активів припадало 1,82 грн. виторгу від реалізації продукції.

Рентабельність активів у 2024 р. у порівнянні з 2022 р. підвищилася на 0,615 відсоткових пункти і сягнула значення 77,4 %. Це означає, що на 1 грн. майна (активів) припадає 77,4 % чистого прибутку.

Такі показники, як рентабельність власних оборотних активів, чиста рентабельність продажів, рентабельність власного капіталу, рентабельність продукції, валова рентабельність продажів у динаміці за період з 2022 по 2024 р. підвищилася, що свідчить про позитивну тенденцію зміни і, відповідно, про зміцнення економічної безпеки підприємства.

Показники фондоозброєності збільшилися; матеріалоємність відносно знизилася, що свідчить про позитивну тенденцію зміни даних показників.

Коефіцієнт зносу основних засобів збільшився до 0,602, що не відповідає граничному значенню (<50 %). Відповідно коефіцієнт придатності, будучи доповненням до коефіцієнта зношування, також в 2024 р. перебував поза межами норми (>50 %) і становив 39,8 %.

Розрахунки показників економічної безпеки ТДВ «Зоря Інгулу» Баштанського району представлені в табл. 2. 16.

За даними табл. 2.16 можемо зробити висновок, що коефіцієнт абсолютної ліквідності має дуже низьке значення, тобто підприємство не

Таблиця 2.16 - Коефіцієнти економічної безпеки ТДВ «Зоря Інгулу»

Баштанського району

Показники	2022р	2023р	2024р	2024 р. (+,-)до	
				2022р	2023р
Оцінка ліквідності					
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,038	0,008	0,012	-0,026	0,004
2. Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,412	0,409	0,401	-0,011	-0,008
3. Коефіцієнт загальної ліквідності	0,509	0,529	0,583	0,074	0,054
Оцінка фінансової стійкості					
4. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	0,448	0,426	0,447	-0,001	0,021
5. Коефіцієнт фінансової стійкості	1,247	0,866	0,883	-0,364	0,017
6. Коефіцієнт фінансування	0,802	1,155	1,133	0,331	-0,022
7. Коефіцієнт маневреності власних оборотних активів	-0,329	-0,544	0,472	-0,143	0,072
8. Коефіцієнт обіговості всього капіталу підприємства	0,771	0,351	0,679	-0,092	0,328
9. Коефіцієнт обіговості оборотних активів	3,640	1,349	2,299	-1,341	0,95
10. Коефіцієнт обіговості необоротних активів	0,979	0,474	0,963	-0,016	0,489
11. Коефіцієнт фінансового ризику	1,56	1,68	1,78	0,22	0,1
Оцінка рентабельності					
12. Рентабельність активів	0,303	0,047	0,387	0,084	0,34
13. Рентабельність власних оборотних активів	-2,06	-0,201	-0,885	1,175	-0,684
14. Рентабельність продукції	0,688	0,731	0,873	0,185	0,142
15. Валова рентабельність продажів	0,408	0,422	0,619	0,211	0,197
16. Рентабельність власного капіталу	0,677	0,109	0,518	-0,159	0,409
Оцінка майнового стану підприємства					
17. Коефіцієнт зношення основних засобів	0,184	0,216	0,287	0,103	0,071
18. Коефіцієнт придатності основних засобів	0,816	0,784	0,713	-0,103	-0,071
19. Фондовіддача	1,394	0,673	1,276	-0,118	0,603
20. Фондоозброєність	89,7	96,8	99,4	9,7	2,6
21. Матеріалоємність	1,07	0,67	0,54	-0,53	-0,13

Розраховано за даними статистичної та фінансової звітності підприємства

здатне у мінімальний термін оплатити свою короткострокову заборгованість за кошти абсолютно ліквідних засобів, тобто грошових коштів.

Значення коефіцієнтів абсолютної ліквідності та загальної ліквідності за досліджуваний період не відповідають нормативним значенням, тобто підприємство зне датне погасити поточні зобов'язання завдяки обіговим коштам.

Такі показники, як коефіцієнт фінансової незалежності та коефіцієнт фінансової стійкості не відповідають нормативним значенням. У даному випадку, результати свідчать про потенційну загрозу фінансовій стійкості підприємства.

Зростання коефіцієнтів фінансування і фінансового ризику в динаміці означає збільшення частки позикових засобів у фінансуванні підприємства, а, отже, й втрату фінансової незалежності.

Коефіцієнт маневрування власних обігових активів за досліджуваний період має відємне значення, що негативно впливає економічну безпеку підприємства. Коефіцієнт обіговості всього капіталу підприємства збільшився у 2024 р. відносно значення 2023 р. на 0,328 пунктів до рівня 0,679, що відповідає граничному значенню (більше 0,5). Тобто, в 2024 р. на одну гривню активів припадало 0,68 грн. реалізованої продукції.

Коефіцієнт обіговості оборотних активів порівняно з 2023 р. збільшився і на кінець 2024 р. становив 2,299, тобто на 1 грн. оборотних активів припадало 2,30 грн. виторгу від реалізації продукції.

Рентабельність активів у 2024 р. у порівнянні з 2022 р. підвищилася на 0,084 відсоткових пункти і сягнула значення 38,7 %. Це означає, що на 1 грн. майна (активів) припадає 38,7 % чистого прибутку.

Такі показники, як чиста рентабельність продажів, рентабельність власного капіталу, рентабельність продукції, валова рентабельність продажів в динаміці за період з 2022 по 2024 р. підвищилася, що свідчить про позитивну тенденцію зміни і, відповідно, про зміцнення економічної безпеки цих підприємств.

Показники фондоддачі, фондоозброєності збільшилися; матеріалоемність знизилася, що свідчить про позитивну тенденцію зміни даних показників.

Коефіцієнт зносу основних засобів підвищився і становив 28,7 %, що відповідає граничному значенню (<50 %). Відповідно коефіцієнт придатності, будучи доповненням до коефіцієнта зношування, також у 2024 р. перебував у межах норми (>50 %) і становив 71,3 %.

Розрахунки показників економічної безпеки ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія» представлені в табл. 2. 17.

За даними табл. 2.17 можемо зробити висновок, що коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнт швидкої ліквідності, коефіцієнт загальної ліквідності значно перевищують нормативне значення. Це означає, що господарство може у мінімальний термін оплатити 100 % короткострокової заборгованості за кошти абсолютно ліквідних засобів, тобто грошових коштів.

Коефіцієнт швидкої ліквідності у 2024 р. збільшився порівняно 2022 року і становив 18,91. Це значить, що 100 % поточних зобов'язань можуть бути погашені за кошти абсолютно ліквідних та швидко реалізованих активів. Значення коефіцієнтів абсолютної ліквідності та швидкої ліквідності станом на кінець 2024 року значно перевищують їх граничне значення відповідно у 75 рази та в 27 рази.

Коефіцієнт загальної ліквідності у 2024 р. у порівнянні з 2022 р. збільшився на 39,88 і становив 51,19. Це свідчить про те, що величина обігового капіталу підприємств перевищує суму його короткострокової заборгованості в 51,19 рази, тобто підприємство здатне погасити 100 % поточних зобов'язань завдяки обіговим коштам.

Такі показники, як коефіцієнт фінансової незалежності та коефіцієнт фінансової стійкості з 2022 по 2024 р. відповідають нормативним значенням, але в динаміці спостерігається тенденція до зменшення.

Таблиця 2.17 - Коефіцієнти економічної безпеки ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія»

Показники	2022р	2023р	2024р	2024 р. (+,-)до	
				2022р	2023р
Оцінка ліквідності					
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	2,82	19,98	15,02	12,2	-4,96
2. Коефіцієнт швидкої ліквідності	7,98	22,08	18,91	10,93	-3,17
3. Коефіцієнт загальної ліквідності	11,31	101,78	51,19	39,88	-50,59
Оцінка фінансової стійкості					
4. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	0,94	0,99	0,98	0,04	-0,01
5. Коефіцієнт фінансової стійкості	14,46	122,66	57,71	43,25	-64,95
6. Коефіцієнт фінансування	0,07	0,01	0,02	-0,05	0,01
7. Коефіцієнт маневреності власних оборотних активів	0,71	0,82	0,99	0,28	0,17
8. Коефіцієнт обіговості всього капіталу підприємства	0,62	0,64	0,782	0,162	0,142
9. Коефіцієнт обіговості оборотних активів	0,84	0,77	0,90	0,06	0,13
10. Коефіцієнт обіговості необоротних активів	2,29	3,60	6,11	3,82	2,51
11. Коефіцієнт фінансового ризику	1,71	1,92	1,85	0,14	-0,07
Оцінка рентабельності					
12. Рентабельність активів	0,05	0,02	0,57	0,52	0,55
13. Рентабельність власних оборотних активів	0,08	0,02	0,58	0,5	0,56
14. Рентабельність продукції	0,34	0,16	0,83	0,49	0,67
15. Валова рентабельність продажів	0,08	0,03	0,60	0,52	0,57
16. Рентабельність власного капіталу	0,05	0,02	0,57	0,52	0,55
Оцінка майнового стану підприємства					
17. Коефіцієнт зношення основних засобів	0,32	0,31	0,29	-0,03	-0,02
18. Коефіцієнт придатності основних засобів	0,68	0,69	0,71	0,03	0,02
19. Фондовіддача	2,13	3,48	6,53	4,4	3,05
20. Фондоозброєність	72,1	66,9	49,5	-22,6	-17,4
21. Матеріалоємність	0,65	0,58	0,64	-0,01	0,06

Розраховано за даними статистичної та фінансової звітності підприємства

Зростання коефіцієнтів фінансування і фінансового ризику в динаміці означає збільшення частки позикових засобів у фінансуванні підприємства, а, отже, й втрату фінансової незалежності. За результатами діяльності у 2024 році зазначені показники відповідають своїм граничним значенням, але наявність тенденції до їх збільшення характеризує загрозу можливої фінансовій незалежності.

Коефіцієнт маневрування власних обігових активів у динаміці збільшився, і відповідає нормативному значенню. Тобто, за результатами 2024 р. на 1 тис. грн. власного капіталу припадає власних поточних активів:– 990 грн.

Коефіцієнт обіговості всього капіталу підприємства збільшився і відповідає граничному значенню (більше 0,5). Тобто, в 2024 р. на одну гривню активів припадало 0,78 грн реалізованої продукції.

Коефіцієнт обіговості оборотних активів збільшився і на кінець 2024 р. становив 0,90, тобто на 1 грн. оборотних активів припадало 0,90 грн. виторгу від реалізації продукції.

Рентабельність активів у 2024 р. у порівнянні з 2022 р. підвищилася на 0,52 відсоткових пункти і сягнула значення 57 %. Це означає, що на 1 грн. майна (активів) припадає 57 % чистого прибутку.

Такі показники, як рентабельність власних оборотних активів, чиста рентабельність продажів, рентабельність власного капіталу, рентабельність продукції, валова рентабельність продажів у динаміці за період з 2022 по 2024 р. підвищилися, що свідчить про позитивну тенденцію зміни і, відповідно, про зміцнення економічної безпеки підприємства.

Показник фондівдачі збільшився, а матеріалоємність відносно знизилася, що свідчить про позитивну тенденцію зміни даних показників.

Коефіцієнт зносу основних засобів знизився і становив 29 %, що відповідає граничному значенню (<50 %). Відповідно коефіцієнт придатності, будучи доповненням до коефіцієнта зношування, також у 2024 р. перебував у межах норми (>50 %) і становив 71 %.

Результати обчислень динаміки показників економічної безпеки досліджуваних підприємств за період 2022 – 2024 рр. дозволили розрахувати комплексний показник рівня економічної безпеки кожного підприємства станом за кожний період дослідження (додаток Б, В, Г, Д, Ж). Результати розрахунків комплексного показника економічної безпеки сільськогосподарських підприємств Баштанського району методом середніх величин наведено у табл. 2.18.

Графічно комплексний показник економічної безпеки сільськогосподарських підприємств Баштанського району зображено на рис. 2.2.

Таблиця 2.18 - Розрахунок комплексного показника економічної безпеки сільськогосподарських підприємств Баштанського району

Господарства	2022р	2023р	2024р.	Комплексний показник	Рівень економічної безпеки
СТОВ «Світоч»	0,667	0,675	0,692	0,678	Достатньо безпечні
СТОВ «Авангард»	0,386	0,364	0,654	0,468	Достатньо безпечні
ПСП «Корона»	0,854	0,860	0,879	0,864	Безпечні
ТДВ «Зоря Інгулу»	0,710	0,572	0,690	0,657	Достатньо безпечні
ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія»	0,749	0,781	0,981	0,837	Безпечні
Баштанський район	0,512	0,564	0,618	0,565	Достатньо безпечні

Розраховано за даними додатків Б, В, Г, Д, Ж.

За даними табл. 2.18 можна зробити висновок про стан економічної безпеки сільськогосподарських підприємств Баштанського району. Отже, за результатами діяльності протягом 2022 - 2024 років СТОВ «Світоч», має показник економічної безпеки на рівні 0,678, що класифікує його як достатньо безпечне підприємство. Необхідно зазначити, що у 2024 році показник економічної безпеки СТОВ «Світоч» підвищився до рівня 0,692, що є позитивним моментом.

За результатами діяльності протягом 2022 - 2024 років СТОВ «Авангард», має показник економічної безпеки на рівні 0,468, що класифікує його як достатньо безпечне підприємство. Необхідно зазначити, що у 2022, 2023 роках спостерігається відхилення до рівня небезпечних підприємств (показник економічної безпеки СТОВ «Авангард» знаходився у межах 0,386, 0,364). У 2024 році показник економічної безпеки СТОВ «Авангард» підвищився до рівня 0,654, що класифікує його як достатньо безпечне підприємство і є позитивним моментом.

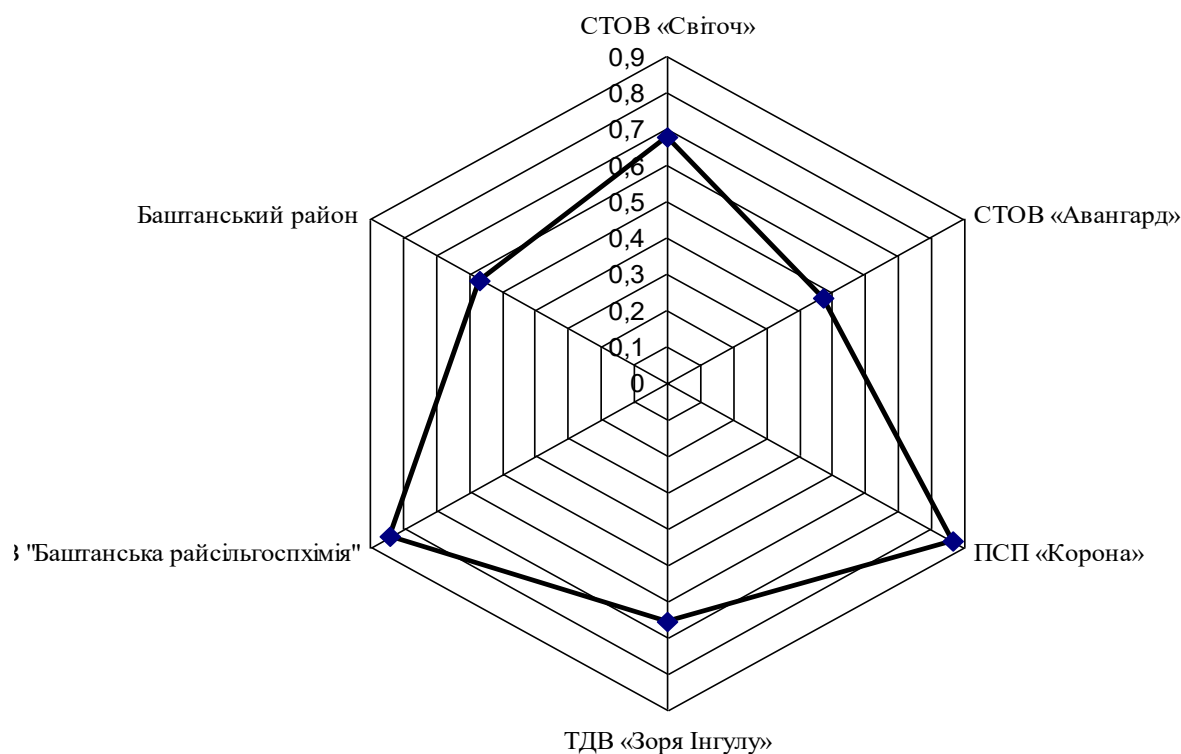

Рис. 2.2 Комплексний показник економічної безпеки сільськогосподарських підприємств Баштанського району у середньому за 2022 – 2024 роки

Побудовано за даними табл. 2.21

За результатами діяльності протягом 2022 - 2024 років ПСП «Корона», має показник економічної безпеки на рівні 0,864, що класифікує його як безпечне підприємство. Протягом 2022 - 2024 років підприємству вдалося підтримувати рівень економічної безпеки у зоні безпечних підприємств. Так, станом на кінець 2022 року значення показника досягло рівня 0,854, за результатами діяльності протягом 2023 року – збільшилося до рівня 0,86 і на

кінець 2024 року дорівнює 0,879, що є найбільшим значенням показника за весь період дослідження.

За результатами діяльності протягом 2022 - 2024 років ТДВ «Зоря Інгулу», має показник економічної безпеки на рівні 0,657, що класифікує його як достатньо безпечне підприємство. Протягом 2022 - 2024 років підприємству вдалося підтримувати рівень економічної безпеки у зоні достатньо безпечних підприємств. Так, станом на кінець 2022 року значення показника досягло рівня 0,71, що є найбільшим значенням показника за весь період дослідження, за результатами діяльності протягом 2023 року – зменшилося до рівня 0,572 і на кінець 2024 року дорівнює 0,69.

За результатами діяльності протягом 2022 - 2024 років серед досліджуваних підприємств ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія» має найвищий показник економічної безпеки - 0,837, що класифікує його як безпечне підприємство. Протягом 2022 - 2024 років підприємству вдалося підтримувати рівень економічної безпеки у зоні безпечних підприємств. Так, станом на кінець 2022 року значення показника досягло рівня 0,749, за результатами діяльності протягом 2023 року – збільшилося до рівня 0,781 і на кінець 2024 року дорівнює 0,981, що є найбільшим значенням показника за весь період дослідження.

За даними табл. 2.18 можна зробити висновок, що показник економічної безпеки сільськогосподарських підприємств Баштанського району, в цілому, протягом всього періоду дослідження знаходиться на рівні достатньо безпечних підприємств, до того ж з кожним роком його значення збільшується. Враховуючи динаміку показника протягом 2022 – 2024 років, комплексний показник економічної безпеки сільськогосподарських підприємств Баштанського району, визначено на рівні 0,565 тобто характеризуються як достатньо безпечні підприємства.

Висновки до розділу 2

1. Проведений аналіз розміру підприємств Баштанського району показав, що у 2024 році порівняно з попередніми роками розмір виробництва

у середньому по господарствах району збільшився, оскільки збільшилися всі показники, що характеризують розмір виробництва. Підприємства Баштанського району спеціалізуються на вирощуванні соняшнику та зернових культур, У структурі грошових надходжень частка соняшнику займає 45,3 %, зернових культур – 27,0 %. У 2024 році порівняно з 2022 роком грошові надходження від реалізації збільшилися на 284774 тис грн. або на 146,5 %, а порівняно з 2023 роком - на 264091 тис грн. або на 122,8 %.

2. Нами встановлено, що СТОВ «Світоч», ПСП «Корона», ТДВ «Зоря Інгулу», ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія» відносяться до великих господарств Баштанського району, оскільки показники розміру цих господарств значно перевищують середньорайонні значення. Необхідно зазначити, що СТОВ «Авангард» відноситься до невеликих господарств Баштанського району, оскільки всі показники менші за середньо районні дані.

3. СТОВ «Світоч», СТОВ «Авангард», ПСП «Корона», ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія» спеціалізуються на вирощуванні соняшнику та зернових культур, при чому частка зернових культур у цих господарствах займає понад 50,0 %. СТОВ «Світоч» спеціалізується на виробництві соняшнику, питома вага якого займає 45,7 %. ТДВ «Зоря Інгулу» спеціалізується на вирощуванні плодів, частка яких у структурі грошових надходжень складає 95,6 %. Серед досліджуваних господарств лише СТОВ «Світоч» та ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія» займаються вирощуванням продукції тваринництва.

4. Вартість валової продукції сільського господарства (у постійних цінах) починаючи з 2017 року до 2021 року у підприємствах Баштанського району зменшується, а починаючи з 2021 року – збільшується. За 2016 – 2024 роки значно скоротилася посівна площа основних сільськогосподарських культур підприємств району. Необхідно зазначити, що посівна площа зернових культур з кожним роком скорочується, починаючи з 2016 року. Під посівами соняшнику у підприємствах Баштанського району у 2021 році

найбільше було зайнято площі – 27640 га, а найменше у 2024 році – 12319 га, що у 1,9 рази менше показника 2016 року.

5. За 2016 -2024 роки найвища урожайність зернових культур у підприємствах Баштанського району була у 2017 році – 30,6 ц/га, а найменша у 2021 році – 11,4 ц з 1 га. У 2024 році урожайність зернових культур складала 29,3 ц з 1 га, що на 61,0 % більше показника 2016 року та на 157,0 % більше показника 2021 року. За досліджуваний період найвища урожайність соняшнику у підприємствах Баштанського району була у 2024 році – 26,9 ц/га, а найменша у 2016 році – 11,2 ц з 1 га. За 2016-2024 роки виробництво та реалізація сільськогосподарської продукції у сільськогосподарських підприємствах Баштанського району була рентабельною. Найвищий рівень рентабельності був у 2024 році – 70,3 %, а найнижчий у 2022 році – 6,3 %.

6. За результатами обчислень динаміки показників економічної безпеки досліджуваних підприємств за період 2022 – 2024 рр. нами розрахований методом середніх величин комплексний показник рівня економічної безпеки кожного підприємства станом за кожний період дослідження. Так, СТОВ «Світоч», СТОВ «Авангард», ТДВ «Зоря Інгулу» мають показник економічної безпеки на рівні 0,4 – 0,7, що класифікує їх як достатньо безпечні підприємства. ПСП «Корона», ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія» мають показник економічної безпеки на рівні 0,7 – 0,9, що класифікує їх як безпечні підприємства. Показник економічної безпеки сільськогосподарських підприємств Баштанського району, в цілому, протягом всього періоду дослідження знаходиться на рівні достатньо безпечних підприємств, до того ж з кожним роком його значення збільшується. Враховуючи динаміку показника протягом 2022 – 2024 років, комплексний показник економічної безпеки сільськогосподарських підприємств Баштанського району, визначено на рівні 0,565, тобто характеризуються як достатньо безпечні підприємства.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ БАШТАНСЬКОГО РАЙОНУ

3.1. Стратегічний SWOT-аналіз економічної безпеки підприємств району

Ризиковий характер підприємницької діяльності, невизначеність та підвищення рівня конкурентної боротьби обумовлюють необхідність зміцнення економічної безпеки суб'єктів господарювання. Зазначена проблема є особливо актуальною для сільськогосподарських підприємств, з огляду на підвищену ризикованість їх діяльності, що пов'язано із природно-кліматичним чинником та використанням землі як основного засобу виробництва. Виявлення основних проблем функціонування сільськогосподарських підприємств та перспектив зміцнення їх економічної безпеки дасть змогу захистити товаровиробників від дії деструктивних впливів та створити сприятливі умови для їх розвитку у майбутньому.

Для впровадження дієвого механізму формування економічної безпеки підприємств важливо ідентифікувати та систематизувати основні проблеми, що визначають її рівень (рис. 3.1).

У процесі дослідження виявлено, що серед основних проблем розвитку сільськогосподарських підприємств найвагомішою виділяють нестачу власних коштів для здійснення фінансово-господарської діяльності. У таких умовах підприємства не можуть розвиватися без залучення додаткових фінансових ресурсів. Потреба товаровиробників у кредитних ресурсах не задовольняється в повному обсязі. Основними стримуючими чинниками залучення кредитів є високі відсоткові ставки, складність оформлення документів, відсутність застави та обмеженість інформації про кредиторів. Кредитування сільськогосподарських товаровиробників здійснюється із застосуванням відсоткових ставок на рівні 20-30 % річних, що робить його

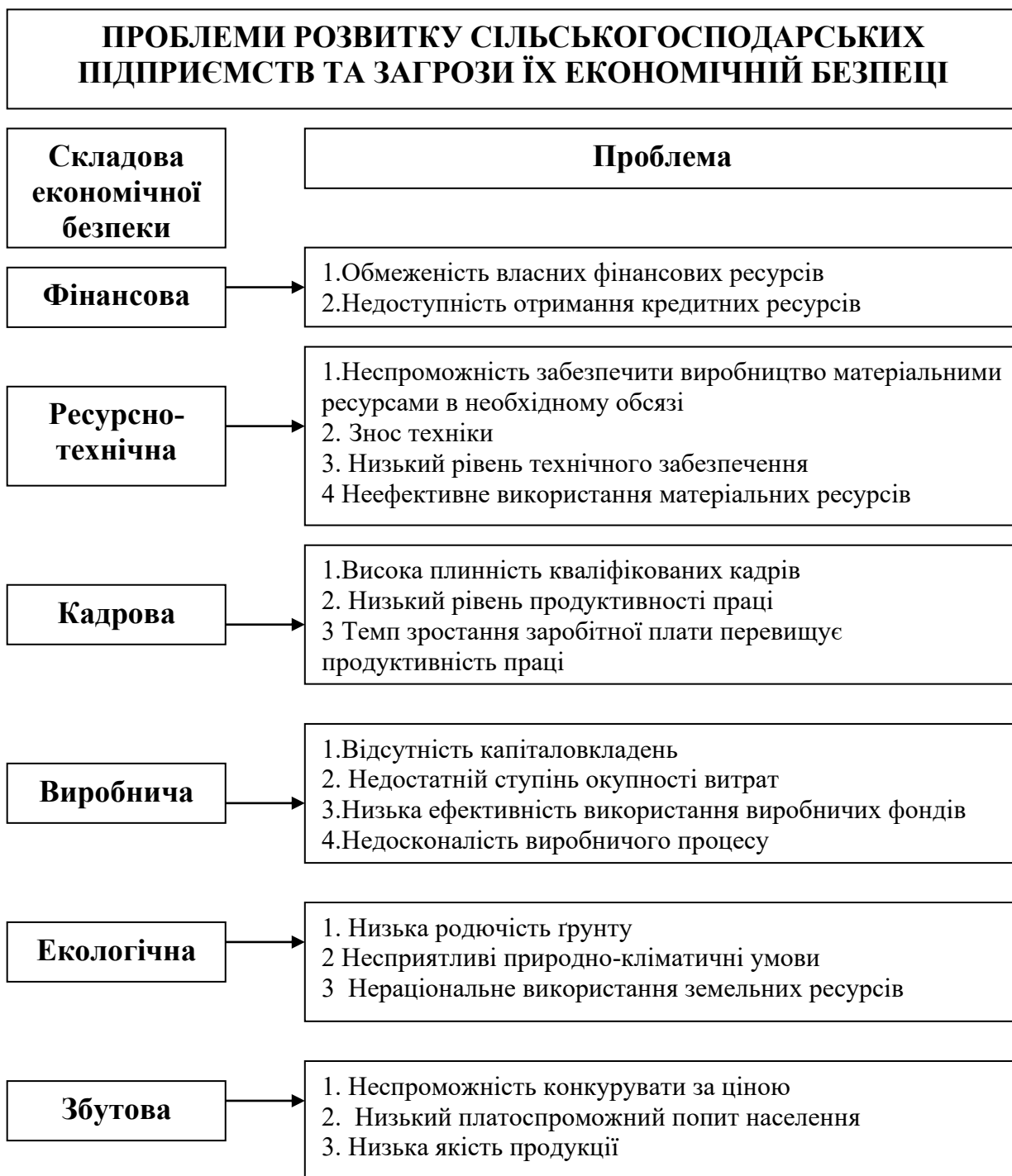

Рисунок 3.1 - Проблеми розвитку сільськогосподарських підприємств та загрози їх економічній безпеці

Побудовано автором з використанням [44, 61, 64, 66, 69] економічно не вигідним для господарств. Поряд з високою ціною на кредитні ресурси важливим чинником, що стримує розвиток кредитування, є неможливість використання землі як об'єкта застави, обмеженість інформації про кредиторів. Крім того, через неврахування банками специфіки аграрного виробництва, зокрема фактору сезонності, перевага надається

короткостроковим кредитам, що для сільськогосподарських підприємств ускладнює процес виконання зобов'язань за такими кредитами, оскільки часто сума кредиту перевищує їх платоспроможність.

Не менш важливою проблемою для сільськогосподарських підприємств є низький рівень ресурсно-технічного забезпечення. Проблемою для сільськогосподарських підприємств є неспроможність забезпечити виробництво матеріальними ресурсами в необхідному обсязі, брак техніки у господарстві та високий рівень її зношеності.

Основною причиною зазначених проблем є брак коштів на оновлення техніки та високі ціни на матеріальні ресурси. Процес відтворення основних фондів також унеможлиблює відсутність капітальних вкладень. Важливим у процесі здійснення господарської діяльності є забезпеченість трудовими ресурсами. Однак, для працівників сільського господарства існують незадовільні соціальні умови життя на селі, що зумовило високу плінність кадрів на підприємствах. низький рівень продуктивності праці, що обумовлюється недостатнім стимулюванням (матеріальним, адміністративним, моральним) працівників [71, с. 64].

Серед основних проблем сільськогосподарських підприємств є відсутність капіталовкладень, це унеможлиблює процес відтворення основних фондів. Значної уваги також потребує недостатній ступінь окупності витрат виробництва. Однак, найбільш ймовірними загрозами, що можуть порушувати роботу підприємств є низькі реалізаційні ціни на сільськогосподарську продукцію. Перешкодою ефективного використання земельних ресурсів є несприятливі природно-кліматичні умови та нераціональне використання земельних ресурсів.

Важливим елементом фінансово-кредитного механізму є страховий захист сільськогосподарського виробництва. Проте, вітчизняний ринок страхування у галузі сільського господарства є недостатньо розвинений. Зокрема, нині страхується близько 3 % ризиків, тоді як у більшості країн цей показник сягає 70-80 %. Недосконалість чинного законодавства у цій сфері

призвело до взаємної недовіри у страхувальників та страховиків, а страхування виробниками сільськогосподарської продукції сприймається як вимушений засіб для отримання кредиту чи державної дотації [13].

Основною причиною недоступності до страхового захисту виробництва є відсутність гарантій виплати страхового відшкодування; брак фінансових ресурсів; неприйнятні умови страхування; не достатньо інформації про діяльність страхових організацій. Зазначені проблеми потребують їх вирішення.

Заслуговує на увагу і проблема неспроможності сільськогосподарських підприємств конкурувати за ціною: ціни на продукції більшості сільськогосподарських підприємств вищі за ціни конкурентів. Цю проблему слід розглядати у загальнодержавному масштабі, оскільки вона характерна для вітчизняних сільськогосподарських виробників, ціни на продукцію яких в переважній більшості вищі за ціни їх зарубіжних конкурентів. Основною причиною такої ситуації є висока собівартість вітчизняної продукції сільського господарства. Проте, навіть відносно високі ціни не забезпечують повної окупності витрат.

Подолання проблеми, з одного боку, вимагає значних фінансових вливань (зокрема на придбання сучасних основних засобів, вдосконалення технологій виробництва). Однак, поряд із фінансово затратними заходами слід виділити і ті, що не вимагають суттєвих інвестицій. До них належать, наприклад, вдосконалення управлінських процесів, оптимізація галузей сільськогосподарського виробництва у межах господарської діяльності підприємств. Загалом, такі вдосконалення технологічного процесу дасть змогу значно заощадити кошти у майбутньому, що, в свою чергу знизить рівень залежності сільськогосподарських підприємств від зовнішніх джерел фінансування, та, відтак, зміцнення фінансової складової економічної безпеки [23].

Для своєчасного виявлення негативних чинників, розробки та реалізації антикризових заходів, що сприяють розвитку підприємства, пропонується

формувати відділ чи службу економічної безпеки на сільськогосподарських підприємствах. Для таких підприємств функції відповідного фахівця варто покласти на головного економіста чи бухгалтера. Крім того, пропонується звернутися до консалтингової фірми, що допоможе зробити оцінку рівня економічної безпеки конкретного підприємства та ідентифікувати основні проблеми його розвитку.

Однак, поряд із виділеними проблемами, слід відмітити і ті, що не характерні для вітчизняних сільськогосподарських підприємств: належна якість своєї продукції та прийнятність існуючого технологічного процесу, відсутність проблеми низької ефективності використання виробничих фондів.

Для виявлення напрямів підвищення рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств здійснено SWOT-аналіз загроз та можливостей, який проведено у чотири етапи: 1) ідентифікація сильних (прихованих резервів підвищення економічної безпеки та її складових) та слабких сторін сільськогосподарських виробників; 2) виявлення можливостей суб'єктів господарювання; 3) визначення їх загроз; 4) аналіз вагомості заходів, залежно від пріоритетності їх врахування при розробці стратегії підприємства [20, с. 29].

Ідентифікація сильних і слабких сторін підприємства у контексті його економічної безпеки передбачає визначення поточного стану кожної із складових безпеки (на основі результатів кореляційного та кластерного аналізу, соціометричного опитування). Також важливим є визначення вагомості сильних і слабких сторін підприємства у контексті його економічної безпеки. Згідно із результатами проведення експертних оцінок, найбільш значущими (висока вагомість) у процесі формування економічної безпеки сільськогосподарських підприємств є фінансова та кадрова складові (коефіцієнти вагомості складають 0,180 та 0,177 відповідно). Дещо менш значущими (середня вагомість) є ресурсно-технічна та збутова складові економічної безпеки (коефіцієнти вагомості – 0,176 та 0,165, відповідно).

Найменш вагомими (низька вагомість) визначено екологічну та виробничу складові (0,157 та 0,145 відповідно). Сильні та слабкі сторони виробників сільськогосподарської продукції представлено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1 - Сильні та слабкі сторони сільськогосподарських підприємств

Визначальні фактори рівнів безпеки за складовими	Ефективність складових внутрішнього середовища					Вагомість		
	дуже сильна	сильна	нейтральна	слабка	дуже слабка	висока	середня	низька
Фінансова:								
рівень забезпеченості власними фінансовими ресурсами					+	+		
рівень забезпеченості кредитними ресурсами			+			+		
Ресурсно-технічна:								
забезпеченість матеріальними ресурсами					+		+	
забезпеченість технічними ресурсами				+			+	
ефективність використання матеріально-технічних ресурсів				+			+	
своєчасність оновлення основних фондів				+			+	
Кадрова:								
сталість персоналу				+		+		
продуктивність праці		+				+		
Виробнича:								
інвестиційна привабливість				+				+
сприятливість природо-кліматичних умов	+							+
якість продукції		+						+
Екологічна:								
якість земельних ресурсів				+				+
продуктивність земельних ресурсів		+						+
Збутова:								
рівень цін реалізації продукції				+				+

Вплив на рівень безпеки визначається, виходячи із вагомості окремих складових. Наприклад, можливості підвищення фінансової та кадрової складових безпеки оцінюються як такі, що мають сильний вплив на організацію, ресурсно-технічної та збутової – помірний вплив, екологічної та виробничої – незначний вплив. Покращення фінансової складової безпеки виробників сільськогосподарської продукції передбачає, передусім, забезпечення діяльності фінансовими ресурсами як власними, так і кредитними. Головною перешкодою залучення кредитів сільськогосподарськими підприємства є високі відсоткові ставки та відсутність застави. Водночас, вітчизняним законодавством передбачено можливість часткового погашення відсотків за користування кредитом за рахунок державного бюджету. Однак, отримання пільгового кредиту на практиці є достатньо проблематичним через значні бюрократичні перешкоди та брак бюджетних коштів [59, с. 122].

Збільшити обсяги фінансових ресурсів можна також за рахунок інвестиційних коштів, залучення яких напряму пов'язане із рівнем економічної ефективності діяльності суб'єкта господарювання. З огляду на те, що зростання ефективності сільськогосподарського виробництва оцінюється як відносно повільне та потребує серйозних трансформацій як внутрішнього, так і зовнішнього середовища підприємства, ймовірність реалізації можливості збільшення обсягів інвестування визначено як середню.

Серед основних шляхів збільшення рівня продуктивності праці та, відповідно кадрової складової економічної безпеки, сільськогосподарські виробники виділяють мотивацію праці. Що стосується підвищення рівня оплати праці (матеріальне стимулювання), то основною перешкодою цьому є вже згаданий низький рівень економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств. При цьому, підвищення зарплати зазвичай здійснюється лише у тому випадку, якщо прибутки суб'єкта господарювання забезпечують розширене відтворення виробництва. Тому,

простішим у реалізації є створення ефективної системи нематеріального стимулювання робітників сільського господарства.

Покращення ресурсно-технічної складової означає підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських виробників, яке нині оцінюється як незадовільне. Серед основних причин такого стану є нестача коштів на оновлення основних фондів та закупівлю матеріальних ресурсів, високі ціни, які спричинені диспаритетом цін промислової та сільськогосподарської продукції. Частково або повністю ці проблеми можна вирішити шляхом організації матеріально-технічного забезпечення на кооперативних засадах [62].

Позитивна тенденція до збільшення кількості обслуговуючих кооперативів в Україні свідчить про існування можливості покращення матеріально-технічного забезпечення. У результаті кооперації можливе зниження цін на матеріально-технічні ресурси, яке призведе до зниження собівартості виготовленої продукції. Як наслідок – можна очікувати на зниження реалізаційних цін та покращення збутової складової економічної безпеки виробників сільськогосподарської продукції.

Результати аналізу можливостей сільськогосподарських підприємств щодо підвищення їх економічної безпеки наведено у табл. 3.2. Серед загроз погіршення фінансової та кадрової складових безпеки сільськогосподарських підприємств виділено зміну державної політики (зокрема зміна режиму оподаткування виробників та скорочення або припинення державного фінансування їх діяльності), погіршення інвестиційного клімату в державі, умов життя на селі (що спричинить 99,99 міграцію сільського населення), стану банківської системи (що може взагалі унеможливити отримання кредитів сільськогосподарськими виробниками). До найбільш ймовірних, на нашу думку, належить перша із наведених загроз. Це, передусім, зумовлено щорічно зростаючим дефіцитом державного бюджету (середньорічний темп його збільшення становить 82 %), а також необхідністю зміни вітчизняного

законодавства згідно вимог СОТ. Дещо менш ймовірним є погіршення інвестиційного клімату у державі.

Таблиця 3.2 - Матриця можливостей підвищення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств

Ймовірність використання можливості	Вплив можливості на економічну безпеку		
	сильний	помірний	незначний
Висока	Створення ефективної системи нематеріальної мотивації праці	Підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення	Підвищення рівня кваліфікації працівників сільгосппідприємств
Середня	Залучення інвестиційних коштів	Зниження собівартості	Здійснення сільськогосподарського страхування
Низька	Пільгове кредитування Підвищення рівня оплати праці	Розширення доступу до зовнішніх ринків агропродовольчих товарів	Відновлення родючості ґрунтів

Побудовано автором з використанням [59, 66, 71]

Збільшення розриву цін на сільськогосподарську продукцію та промислові товари, що використовуються у сільському господарстві оцінено як малоімовірне, хоч і загрожує підвищенню цін та погіршення збутової складової економічної безпеки. Водночас, у зв'язку із вже згадуваним вступом до СОТ та євроінтеграційним вектором розвитку країни, цілком вірогідним є поява на внутрішньому ринку дешевої імпортової продукції, яка характеризується високою якістю та являється більш конкурентоздатною порівняно з вітчизняною продукцією. Зазначені та інші загрози зведено у матрицю загроз економічній безпеці виробників сільськогосподарської продукції (табл. 3.3).

Найбільш вагомими та дієвими методами підвищення рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств є створення

ефективної системи нематеріальної мотивації праці, залучення інвестиційних коштів та підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення. Саме їх

Таблиця 3.3 - Матриця загроз економічній безпеці сільськогосподарських підприємств

Ймовірність реалізації загрози	Вплив загрози на економічну безпеку		
	сильний	помірний	незначний
Висока	Зміна податкової та бюджетної політики держави	Відкриття внутрішніх ринків для дешевої імпортової продукції	Відкриття внутрішніх ринків для більш якісної імпортової продукції
Середня	Погіршення інвестиційного клімату в державі	Збільшення витрат на посилення ринкової позиції підприємства	Зниження родючості ґрунтів
Низька	Погіршення стану банківської системи країни Погіршення соціальних умов життя на селі	Поглиблення диспаритету цін	Дія природно-кліматичних ризиків

Побудовано автором з використанням [8, 12, 33]

виробникам необхідно враховувати. У той же час особливу увагу слід звернути на загрози зміни податкової та бюджетної політики держави, погіршення інвестиційного клімату та відкриття внутрішніх ринків для дешевої імпортової продукції. Однак наведені загрози є зовнішніми по відношенню до підприємства, ліквідувати їх воно не може. У цьому випадку необхідно проводити постійний їх моніторинг та розробляти відповідні заходи, що допоможуть підприємству зменшити вплив цих загроз. Отже, вітчизняним сільськогосподарським підприємствам доцільно розробляти стратегію щодо посилення своїх сильних сторін, особливо підвищення продуктивності праці шляхом розробки адекватної та дієвої системи її мотивації (табл. 3.4).

Також слід реалізовувати такі можливості, як залучення додаткових інвестиційних ресурсів, здійснення сільськогосподарського страхування, покращення рівня матеріально-технічного забезпечення, організації вже

Таблиця 3.4 - Матриця SWOT-аналізу економічної безпеки сільськогосподарських підприємств

МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
Здійснення сільськогосподарського страхування	Дія природно-кліматичних ризиків
Створення ефективної системи нематеріальної мотивації праці	Погіршення соціальних умов життя на селі
Виготовлення екологічно чистої сільськогосподарської продукції	Зміна бюджетної політики держави
Залучення інвестиційних коштів	Погіршення інвестиційного клімату в державі
Пільгове кредитування	Погіршення стану банківської системи країни
Підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення	Поглиблення диспаритету цін
Створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та агропромислових формувань	Відкриття внутрішніх ринків для імпоротної сільськогосподарської продукції
Відновлення родючості ґрунтів	Зниження родючості ґрунтів
Зниження собівартості сільськогосподарської продукції	Зміна податкової політики держави
СИЛЬНІ СТОРОНИ	СЛАБКІ СТОРОНИ
Сприятливість природно-кліматичних умов	Недостатній рівень забезпечення фінансовими ресурсами
Прийнятна продуктивність праці сільськогосподарських працівників	Недостатня забезпеченість матеріально-технічними ресурсами
Висока якість сільськогосподарської продукції	Високий рівень зношення основних фондів
Довіра споживачів до вітчизняної сільськогосподарської продукції	Значна плінність кадрів
Забезпеченість земельними ресурсами	Низький рівень інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств

згаданої системи стимулювання працівників та підвищення рівня оплати праці з метою усунення слабких сторін виробників сільськогосподарської продукції. Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що сільськогосподарське

виробництво є економічно небезпечним, а сільськогосподарські підприємства у процесі господарювання стикаються із значною кількістю загроз, які мають негативну дію на всі без виключення складові економічної безпеки. Визначальний вплив на рівень безпеки суб'єктів агробізнесу мають фінансова, ресурсно-технічна та кадрова компоненти, які, водночас, є і найбільш проблемними для господарств. Саме тому особливу увагу необхідно приділити розробці стратегії, яка б ґрунтувалась на підсиленні слабких сторін (у першу чергу, на рівень забезпеченості фінансовими та матеріально-технічними ресурсами, а також на плинність робочого персоналу) за рахунок реалізації відповідних можливостей та усунення наявних загроз. Це дасть змогу покращити економічну ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств та зміцнити їх економічну безпеку.

3.2. Обґрунтування стратегічних напрямів забезпечення економічної безпеки підприємств

Передумовою ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств є зміцнення їх економічної безпеки, що дозволить знизити наслідки ризикового характеру підприємницької діяльності, невизначеність ринкового середовища та підвищити їх конкурентоспроможність. Проблема актуалізується тим, що сучасний стан переважної більшості сільськогосподарських підприємств характеризується як кризовий. З огляду на це, виникає потреба у розробці науково обґрунтованих стратегічних напрямів формування належного рівня економічної безпеки виробників сільськогосподарської продукції як запоруки їх розвитку у мінливому ринковому середовищі [37, с. 53].

Виявлена тенденція до зростання рівня економічної безпеки сільськогосподарських виробників пояснюється зосередженням уваги на існуючі загрози їх діяльності. Водночас, сукупність здійснюваних ними

заходів щодо зниження негативних впливів таких загроз носить фрагментарний характер та не задовольняє принципів системності. У результаті, сільськогосподарські підприємства не у повній мірі використовують власні резерви зміцнення економічної безпеки, а це, у свою чергу, може уповільнити ідентифіковані темпи підвищення рівня безпеки. Це зумовлює необхідність розробки науково обґрунтованого підходу до формування системи заходів зі зміцнення економічної безпеки виробників сільськогосподарської продукції. Оскільки загрози виникають на зовнішньому та внутрішньому рівнях, логічною є розробка дієвих заходів з формування економічної безпеки сільськогосподарських підприємств на мікро та макрорівнях [44].

Держава є одним із суб'єктів інституційного середовища діяльності сільськогосподарських підприємств, що обумовлює необхідність розробки заходів зі зміцнення їх економічної безпеки на макрорівні. За результатами дослідження встановлено, що на рівень економічної безпеки визначальний вплив справляє фінансова складова. Більшість сільськогосподарських підприємств відчувають нестачу власних коштів для здійснення фінансово-господарської діяльності, що зумовлює зниження рівня їх економічної безпеки. Однією з основних загроз фінансовій безпеці є недоступність залучення кредитних ресурсів.

Для вирішення цієї проблеми на макрорівні пропонується посилення ролі держави у кредитній політиці через імплементацію таких заходів:

- вдосконалення механізму часткового або повного державного гарантування повернення позик;
- регулювання кредитної відсоткової ставки;
- використання пільгових режимів виплати боргів і позик у банках;
- вирішення проблеми довгострокового кредитування шляхом запровадження іпотеки на землю сільськогосподарського призначення.

Значна підтримка з боку держави необхідна для того, щоб вирішити проблеми забезпечення страхового захисту сільськогосподарських

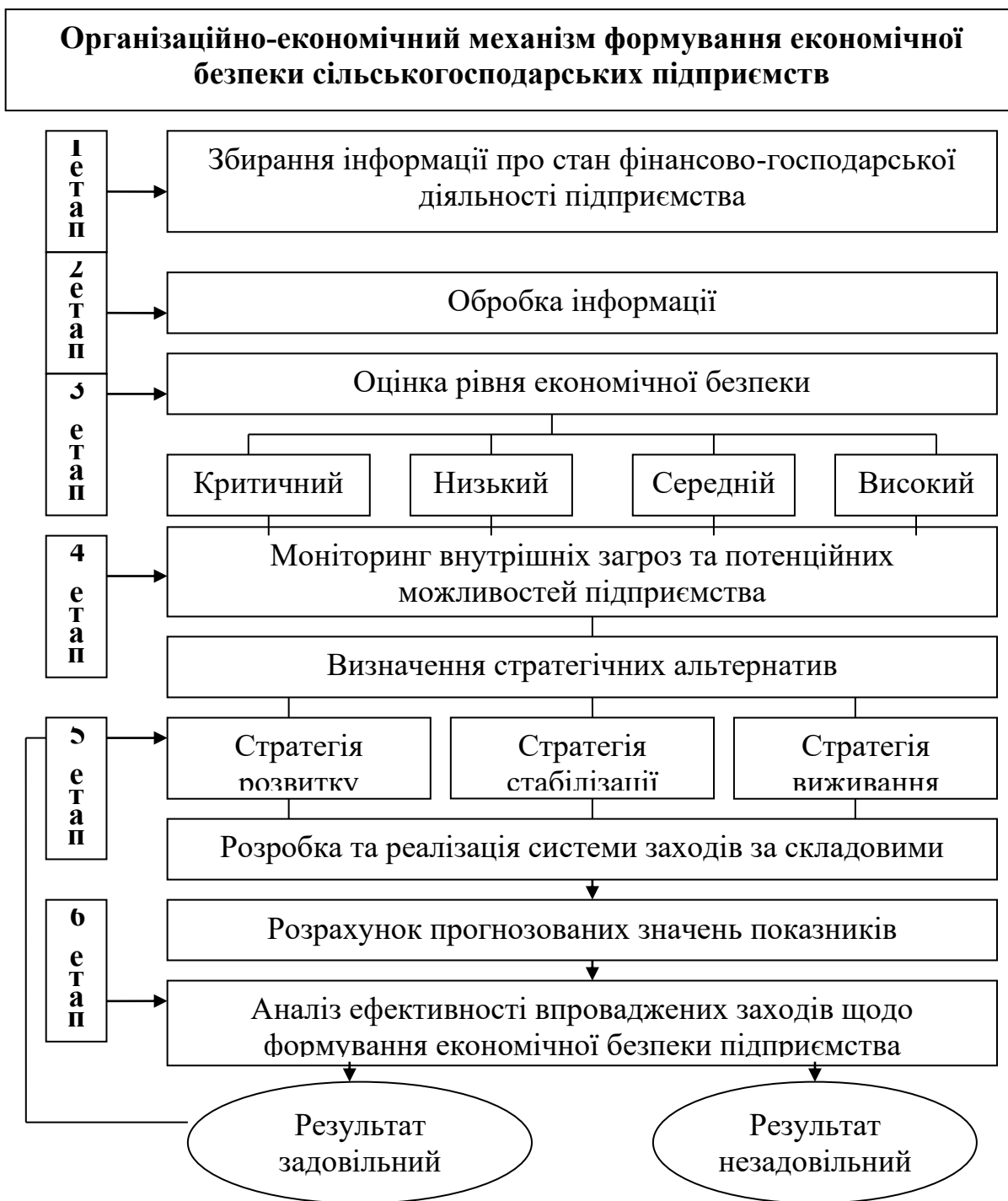
виробників. Для успішного функціонування системи страхування важливо застосувати партнерство між приватним та державним сектором. Держава повинна виступати координатором та контролювати діяльність страхових організацій. Укладання договорів страхування із залученням державної підтримки сприятиме розвитку добровільного страхування сільськогосподарської продукції та активізації інвестиційних процесів.

З метою зміцнення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств на мікрорівні обґрунтовано організаційно-економічний механізм формування економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, який включає такі етапи: 1) збирання інформації; 2) обробка інформації; 3) оцінка рівня економічної безпеки; 4) моніторинг внутрішніх загроз і потенційних можливостей підприємства; 5) виявлення можливих стратегічних альтернатив, розробка та реалізація відповідних заходів зі зміцнення безпеки; б) аналіз ефективності впроваджених заходів (рис. 3.2).

На першому та другому етапі здійснюється збір, обробка, систематизація, узагальнення та упорядкування інформації відповідним фахівцем. На нашу думку, така робота повинна покладатися на начальника економічного або фінансового відділу, оскільки створення окремого відділу на сільськогосподарських підприємствах, що вимагає додаткових витрат, є недоцільним.

На третьому етапі спеціаліст визначає рівень безпеки за кожною складовою і розраховує інтегральний показник. Оцінка економічної безпеки сільськогосподарських підприємств дає можливість перейти до наступного етапу, на якому виявляються внутрішні загрози та потенційні можливості підприємства. Після здійснення наведених процедур необхідно обрати стратегічний напрям управління безпекою в залежності від її поточного рівня. Для реалізації зазначених стратегій варто врахувати вплив кожної складової економічної безпеки, оскільки її зниження відбувається за рахунок скорочення рівня складових. Для цього пропонується розробити відповідні

заходи за складовими та розрахувати прогнозоване значення показника економічної безпеки, що дозволить передбачити її зміну у майбутньому.

Рисунік 3.2 - Етапи впровадження організаційно-економічного механізму формування економічною безпекою сільськогосподарських підприємств

Побудовано автором з використанням [45, 51, 54]

На наступному етапі організаційно-економічного механізму оцінюється вплив запроваджених заходів, дається загальна оцінка отриманих

результатів та здійснюється систематичний моніторинг економічної безпеки підприємств.

Проведені розрахунки є підставою для визначення стратегічних орієнтирів діяльності підприємства. Обирати певний напрям пропонується в залежності від рівня безпеки (рис. 3.3).

Для підприємств, що мають високий рівень безпеки рекомендовано застосовувати стратегію розвитку, що передбачає підтримання існуючого рівня безпеки та максимальне використання наявного потенціалу у майбутньому. Підприємства середнього та низького рівня безпеки потребують його підвищення, тому їм доцільно застосовувати стратегію стабілізації. Вона передбачає управління безпекою та відновлення потенціалу підприємства шляхом активізації фінансової та господарської діяльності, оптимізації структури виробництва та аудиту витрат підприємства. Стратегію виживання слід впроваджувати суб'єктам господарювання, які мають критичний рівень безпеки. Таким підприємствам пропонується орієнтуватися на внесення змін в їх діяльність (зменшення обсягів виробництва, скорочення чисельності працівників, їх заробітної плати та оптимізації організаційної структури підприємства).

Для реалізації зазначених стратегій пропонуються заходи по підвищенню рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств за її складовими. Для зміцнення фінансової безпеки підприємств пропонується залучати зовнішні інвестиції та кредитні ресурси. Можливість їх отримання є низькою, особливо для дрібних та середніх товаровиробників. Вирішення цієї проблеми можливе шляхом об'єднання підприємств на кооперативних засадах, що підвищить рівень їх інвестиційної привабливості та кредитоспроможності, оскільки ризик неповернення вкладених коштів знижується. Основні проблеми залучення кредитних ресурсів також можна подолати у межах кредитних кооперативів та спілок, оскільки вони надають можливість їх отримання за нижчими відсотковими ставками та на вигідніших умовах порівняно з фінансово-кредитними установами.

Рисунок 3.3 - Стратегічні орієнтири формування економічної безпеки сільськогосподарських підприємств

Побудовано автором з використанням [58, 59, 64, 70]

Дієвим способом підвищення рівня ресурсно-технічної безпеки сільськогосподарських підприємств є згадуваний вище фінансовий лізинг як один із способів довгострокового кредитування. Його використання дає змогу оновити основні фонди та уникнути основних проблем залучення кредитних ресурсів.

Зміцнення виробничої безпеки можливе за рахунок вдосконалення процесу виробництва та впровадження ресурсозберігаючих технологій, що дозволить знизити затрати на виготовлення продукції.

Розробка заходів щодо збереження природного потенціалу підприємств передбачає впровадження екологобезпечних технологій, що забезпечить підвищення родючості земель, раціональне їх використання та позитивний вплив на довкілля. Обмежене використання агрохімікатів та застосування органічних добрив вирішить проблему виготовлення високоякісної продукції, яка стане конкурентоспроможною як на внутрішньому, так і на світових ринках, що особливо актуальне у мовах погіршення соціально-демографічної ситуації в країні та поглиблення світової продовольчої кризи.

Таким чином, головною перешкодою використання наведених методів зміцнення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств є брак фінансових ресурсів. Як зазначалось вище, вирішити це питання можливо шляхом вступу до відповідних кооперативів. Розв'язання фінансових проблем сприятиме подоланню інших перешкод, а саме: покращенню ресурсно-технічного забезпечення, залученню кваліфікованих спеціалістів до власного господарського процесу, підвищенню якості сільськогосподарських угідь тощо.

3.3. Інтеграція стратегічних заходів забезпечення економічної безпеки підприємств

Проведені дослідження дають підстави стверджувати, що значна частина сільськогосподарських підприємств Баштанського району мають

достатньо безпечний рівень економічної безпеки, що обумовлює пошук шляхів їх підвищення. Більшість дрібних та середніх підприємств, які функціонують в умовах жорсткої конкуренції мають обмежені можливості для виробництва, зберігання врожаю, просування та збуту продукції на ринку. Перспективним рішенням вбачається добровільне об'єднання зусиль та ресурсів сільськогосподарських товаровиробників для економічного співробітництва та створення сприятливих умов для задоволення інтересів суб'єктів господарювання.

На рівні сільськогосподарських підприємств Баштанського району інтеграційні процеси пропонується розвивати у двох напрямках: горизонтальному (об'єднання зусиль сільськогосподарських підприємств для виробництва сільськогосподарської продукції або виконання робіт чи послуг одного цільового призначення) та вертикальному (об'єднання сільськогосподарських і промислових підприємств та допоміжних сфер діяльності).

Активізація інтеграційних процесів обумовлюється економічними стимулами, зокрема можливістю скоротити витрати та збільшити прибутки сільськогосподарських підприємств. Розвиток інтеграційних процесів створює передумови для підвищення інвестиційної привабливості галузі сільського господарства, оскільки великомасштабні виробництва менше підпадають під дію ризику неповернення вкладених коштів. Разом з інвестиціями може надходити нова високопродуктивна техніка, що сприятиме збільшенню обсягів виробництва та її реалізації. Переваги інтеграційних процесів показано на рис. 3.4.

Вирішити проблему зношеності основних фондів пропонується шляхом організації матеріально-технічного забезпечення на кооперативних засадах. Це дасть можливість виробникам розвивати конкурентоспроможне виробництво, виготовляти високоякісну продукцію та продавати її як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках. Агропромислові формування для отримання ефективних результатів своєї діяльності здатні вирішити

проблему дефіциту висококваліфікованих кадрів галузі сільського господарства, що практично неможливо для дрібних та середніх товаровиробників. Це можливо досягти за рахунок створення сприятливих умов для залучення до роботи досвідчених працівників та підвищення рівня їх кваліфікації.

Створення інтеграційних структур дає можливість сконцентрувати фінансові ресурси та спрямувати їх на впровадження новітніх технологій.

Рисунок 3.4 - Роль інтеграційних процесів у зміцненні економічної безпеки сільськогосподарських підприємств

Побудовано автором з використанням [3, 7, 12, 20, 66]

Прибутковим підприємствам, які мають можливість залучати інвестиції, пропонується інтегруватися для спільних інноваційних проєктів. Під час об'єднання виникає максимальна інтеграція наукових установ з виробництвом протягом усього інноваційного процесу. Основними напрямками такої діяльності можуть бути: виведення нових сортів сільськогосподарських культур, удосконалення племінних якостей тварин та кормової бази тощо.

Формування такої структури підвищить рівень економічної безпеки за рахунок впровадження конкурентоспроможного інноваційного продукту на національному та міжнародному ринках. Більшість виробників сільськогосподарської продукції не мають постійно діючих каналів збуту своєї продукції, тому значна її частина реалізується за відносно нижчими цінами через посередників і лише незначна частка від ціни, яку сплачує споживач, надходить виробнику. Розвиток агропромислових формувань сприятиме усуненню локального монополізму посередників та допоможе розв'язати проблему нестабільного збуту сільськогосподарської продукції. Відкриття внутрішніх ринків для дешевих імпортованих товарів загострює питання нездатності вітчизняних сільськогосподарських підприємств конкурувати за ціною.

Найбільш вагомим методом вирішення цієї проблеми є налагодження організаційно-економічних зв'язків сільськогосподарських виробників з переробними підприємствами, що забезпечить своєчасність поставок сировини і матеріалів за прийнятними цінами, можливість подолання диспаритету цін, знизить собівартість готової продукції, налагодить ритмічну безперебійну роботу та організує надійний збут сільськогосподарської продукції.

Формування вертикально-інтеграційних структур дозволить збільшити прибуток через розвиток виробництва, а не підвищення ціни реалізації. Окрім того, держава сприяє створенню крупнотоварних підприємств шляхом часткового відшкодування вартості будівництва та реконструкції

тваринницьких ферм і комплексів. У результаті розширення та підприємств із виробництва комбікормів виробництва та зниження реалізаційних цін з'являється можливість підвищити рівень економічної безпеки сільськогосподарських підприємств. Розвиток інтеграційних зв'язків дозволить сільськогосподарським товаровиробникам досягти стратегічних цілей та зміцнити їх економічну безпеку. Вибір тієї чи іншої інтеграційної моделі повинен бути обґрунтований характером загроз, що знижують її рівень.

Враховуючи, наявність виявлених проблем розвитку сільськогосподарських підприємств баштанського району та загроз їх економічній безпеці, що охоплюють усі ланки господарського процесу, доцільним вбачається створення обслуговуючих кооперативів.

Важливо зазначити, що більшість сільськогосподарських підприємств потребують отримання комплексу послуг. Відтак, найбільш перспективним для них є участь або в обслуговуючих багатофункціональних кооперативах, або кількох кооперативах різних типів, що допоможуть задовольнити потреби своїх членів (рис. 3.5).

Створення такого роду кооперативів сприяє поліпшення матеріально-технічної бази підприємств шляхом отримання безповоротної фінансової допомоги в придбанні техніки й обладнання на умовах самофінансування. Члени кооперативу можуть спільно придбати та використовувати сучасну техніку, паливно-мастильні матеріали та запасні частини, зменшити витрати на технічне обслуговування та ремонт машин і обладнання.

Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи поглиблюють спеціалізацію та розширюють своє виробництво. В таких умовах з'являється можливість створення ефективної системи матеріальної та нематеріальної мотивації праці, що допоможе вирішити проблему браку висококваліфікованих кадрів та підвищити продуктивність їх праці. Дрібнотоварні господарства практично не здатні самостійно освоїти досягнення науково-технічного прогресу, впровадити високопродуктивні та

екологобезпечні технології, забезпечити безперервний процес виробництва. У такому випадку перевага надається сільськогосподарській кооперації. Доцільно створити маркетингову службу, що налагодить систему збуту

Рисунок 3.5 - Зміцнення економічної безпеки підприємств у контексті функціонування сільськогосподарського кооперативу

Побудовано автором з використанням [18, 25, 36, 38]

продукції, забезпечить вихід сільгосппродукції на нові ринки, сприятиме забезпеченню безперебійних поставок сировини і матеріалів своїх членів.

Об'єднані підприємства матимуть більші інвестиційні та інноваційні можливості для реалізації великомасштабних проектів.

Підвищення рівня всіх без виключення складових економічної безпеки виробників сільськогосподарської продукції можливе при вступі до кооперативів, які спеціалізуються на технічному обслуговуванні своїх членів (в тому числі наданні техніки в оренду), на збиранні врожаю та переробці продукції власного виробництва. Також, слід відмітити значне підвищення рівня збутової безпеки, яке може викликати організація постачання сировини та матеріалів на кооперативних засадах. Постачання сировини та матеріалів у межах кооперативу здійснюватиметься за зниженими цінами, що зумовить скорочення витрат, а тому і собівартості продукції. Останнє ж сприятиме підвищенню попиту на сільськогосподарську продукції та нарощенню темпів приросту обсягів її реалізації.

Таким чином, одним із найбільш дієвих способів зміцнення як економічної безпеки сільськогосподарських підприємств в цілому, так і окремих її складових, є участь у багатофункціональних сільськогосподарських обслуговуючих кооперативах. Окрім підвищення рівня безпеки, вступ до таких формувань дасть можливість покращити економічну ефективність виробників сільськогосподарської продукції.

Висновки до розділу 3

1. За результатами дослідження економічної безпеки сільськогосподарських підприємств виявлено, що найвагомішими загрозами їх безпеці є обмеженість у власних фінансових коштах, низький рівень ресурсно-технічного забезпечення, неспроможність забезпечити процес виробництва матеріальними ресурсами у необхідному обсязі, низький рівень продуктивності праці, висока плинність кадрів на підприємствах, низька родючість ґрунтів регіону тощо. За допомогою проведеного, на основі виявлених загроз, SWOT-аналізу встановлено, що перспективними, у контексті підвищення рівня економічної безпеки сільськогосподарських виробників, можливостями є створення адекватної системи мотивації праці

та вдосконалення матеріально-технічного оснащення шляхом використання нетрадиційних методів фінансового забезпечення. Також особливу увагу слід приділити зовнішнім загрозам, зокрема можливій зміні податкової та бюджетної політики, відкриття внутрішніх ринків для дешевшої та якісної продукції.

2. З огляду на необхідність посилення ролі держави у зміцненні економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, доцільним є удосконалення нормативного регламентування кредитної політики; сприяння розвитку лізингу техніки та обладнання як альтернативи їх придбання за власні або кредитні ресурси; розвиток мережі страхових фондів; створення системи мотивації до підвищення рівня економічної безпеки. На мікрорівні доцільно здійснювати систематичний моніторинг рівня безпеки, що дасть можливість вчасно ідентифікувати загрози та розробити відповідні заходи їх усунення.

3. Управління економічною безпекою сільськогосподарських підприємств варто здійснювати на основі організаційно-економічного механізму, який включає такі складові: збирання та обробка інформації; оцінка рівня економічної безпеки; виявлення можливих стратегічних альтернатив; розробка та реалізація заходів зі зміцнення безпеки; моніторинг основних внутрішніх загроз і можливостей, аналіз ефективності впроваджених заходів. При цьому, залежно від рівня безпеки, підприємство визначає базову стратегію (розвитку, стабілізації або виживання) із подальшою її реалізацією шляхом імплементації заходів за окремими складовими економічної безпеки.

4. З метою отримання швидкого доступу до оперативної інформації та зниження трудомісткості роботи спеціалістів з управління економічною безпекою, вважається за доцільне використання комп'ютерного програмного забезпечення, призначенням якого є обчислення рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств за кожною складовою, розрахунок інтегрального показника та дослідження динаміки її рівня.

5. Доведено, що одним із основних напрямків підвищення рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств є добровільне об'єднання зусиль та ресурсів сільськогосподарських товаровиробників з метою економічного співробітництва та задоволення своїх потреб. Розвиток інтеграційних процесів у галузі сільського господарства передбачає створення багатофункціональних сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та агропромислових формувань. Це дасть змогу підвищити рівень економічної безпеки в цілому по підприємству та у розрізі окремих її складових.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та обґрунтовано практичні рекомендації щодо формування та реалізації стратегічних засад забезпечення економічної безпеки підприємств Баштанського району.

1. Визначальною умовою ефективного функціонування та розвитку підприємства є підтримка його економічної безпеки, якою розуміють стан, що характеризується стійкістю до внутрішніх та зовнішніх загроз, здатністю забезпечувати реалізацію власних економічних інтересів, ефективно функціонувати та розвиватися в умовах невизначеності та господарських ризиків. Економічна безпека є комплексною характеристикою адаптаційних можливостей та стійкості усіх функціональних сфер діяльності підприємства і є результатом сукупної дії фінансової, ресурсно-технічної, кадрової, виробничої, екологічної та збутової безпеки.

2. Економічна безпека сільськогосподарського підприємства – це такий стан підприємства, що характеризується стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, їх здатністю забезпечувати реалізацію власних економічних інтересів, ефективно функціонувати та розвиватися в умовах невизначеності та господарських ризиків. Керівництву підприємства необхідно ефективно управляти ресурсами для забезпечення певного резерву стійкості та адекватної реакції на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища.

3. Встановлено, що економічна безпека сільськогосподарських підприємств формується у результаті взаємодії чинників внутрішнього та зовнішнього середовища. Внутрішні чинники економічної безпеки підприємства є основним резервом підвищення її рівня. Водночас, чинники зовнішнього середовища можуть бути як потенційними можливостями, так і загрозами.

4. Проведений аналіз розміру підприємств району дозволив зробити наступні висновки. СТОВ «Світоч», ПСП «Корона», ТДВ «Зоря Інгулу», ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія» відносяться до великих господарств

Баштанського району, оскільки показники розміру цих господарств значно перевищують середньорайонні значення. Необхідно зазначити, що СТОВ «Авангард» відноситься до невеликих господарств Баштанського району, оскільки всі показники менші за середньо районні дані.

5. У результаті дослідження встановлено, що СТОВ «Світоч», СТОВ «Авангард», ПСП «Корона», ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія» спеціалізуються на вирощуванні соняшнику та зернових культур, при чому частка зернових культур у цих господарствах займає понад 50,0 %. СТОВ «Світоч» спеціалізується на виробництві соняшнику, питома вага якого займає 45,7 %. ТДВ «Зоря Інгулу» спеціалізується на вирощуванні плодів, частка яких у структурі грошових надходжень складає 95,6 %. Серед досліджуваних господарств лише СТОВ «Світоч» та ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія» займаються вирощуванням продукції тваринництва.

6. За результатами обчислень динаміки показників економічної безпеки досліджуваних підприємств за період 2022 – 2024 рр. нами розрахований методом середніх величин комплексний показник рівня економічної безпеки кожного підприємства. Так, СТОВ «Світоч», СТОВ «Авангард», ТДВ «Зоря Інгулу» мають показник економічної безпеки на рівні 0,4 – 0,7, що класифікує їх як достатньо безпечні підприємства. ПСП «Корона», ТДВ «Баштанська райсільгоспхімія» мають показник економічної безпеки на рівні 0,7 – 0,9, що класифікує їх як безпечні підприємства.

7. Показник економічної безпеки сільськогосподарських підприємств Баштанського району, в цілому, протягом всього періоду дослідження знаходиться на рівні достатньо безпечних підприємств, до того ж з кожним роком його значення збільшується. Враховуючи динаміку показника протягом 2022 – 2024 років, комплексний показник економічної безпеки сільськогосподарських підприємств Баштанського району, визначено на рівні 0,565, тобто характеризуються як достатньо безпечні підприємства.

8. Основними проблемами та стримуючими чинниками підвищення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств Баштанського

району є обмеженість власних фінансових коштів, неспроможність підприємства самостійно та вчасно забезпечувати виробництво матеріально-технічними ресурсами, низький рівень продуктивності праці працівників, брак кваліфікованих кадрів на підприємствах, нерациональне використання земельних ресурсів та низький рівень цінової конкурентоспроможності підприємств. За допомогою проведеного, на основі виявлених загроз, SWOT-аналізу встановлено, що перспективними, у контексті підвищення рівня економічної безпеки сільськогосподарських виробників, можливостями є створення адекватної системи мотивації праці та вдосконалення матеріально-технічного оснащення шляхом використання нетрадиційних методів фінансового забезпечення. Також особливу увагу слід приділити зовнішнім загрозам, зокрема можливій зміні податкової та бюджетної політики, відкриття внутрішніх ринків для дешевшої та якісної продукції.

9. Обґрунтовано, що підвищення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств потребує розробки та імплементації дієвого організаційно-економічного механізму, що передбачає реалізацію цілеспрямованих дій на усіх стадіях формування безпеки підприємства, включаючи моніторинг, заходи щодо підвищення її рівня в межах стратегічних орієнтирів, визначених відповідно до поточного рівня економічної безпеки та її функціональних складових, а також контроль за ефективністю впроваджуваних заходів.

10. Одним із перспективних способів підвищення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств є вступ до сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, участь в яких сприятиме вирішенню оперативних, тактичних та стратегічних проблем господарської діяльності за рахунок отримання послуг матеріально-технічного забезпечення, інформаційно-консультаційних, виробничих, маркетингових, а також інтеграції зусиль з метою захисту власних економічних інтересів, реалізації широкомасштабних ресурсномістких проектів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ареф'єва О. В., Мізюк С. Г., Ращепкін М. Д. Особливості формування економічного потенціалу підприємств із позицій економічної безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 22. Ч. 1. С. 5-9. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/22_1_2018ua/3.pdf (дата звернення 31.10.2025)
2. Ареф'єва О., Пілецька С., Сімкова Т., Шабалтун М. Розробка і прийняття стратегічних рішень підприємства через формування інноваційних моделей розвитку при забезпеченні економічної безпеки. *Економічний аналіз*. 2024. Том 34. № 4. С. 1-11. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.04.001> (дата звернення 12.10.2025)
3. Байдала В. В., Якимовська А. В. Стратегічне управління економічною безпекою підприємств. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 3. С. 241–245. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-3-36> (дата звернення 18.10.2025)
4. Боса І. Етимологія поняття «економічна безпека підприємства». *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022, № 6, Том 2. С. 300-308. URL: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(2\)-50](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(2)-50) (дата звернення 23.10.2025)
5. Бреус С. В. Економічна безпека як категорія. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2017. № 12. С. 140–149.
6. Бровкіна Ю.О. Підходи до вивчення поняття економічної безпеки підприємства. *ЕКОНОМІКА: реалії часу*. 2015. № 1(17). С. 122-128.
7. Васюткіна Н.В., Смірнова А.С. Формування стратегічних орієнтирів забезпечення економічної безпеки підприємства як засобу підвищення конкурентоспроможності. *Бізнес-Інформ*, 2022. № 9. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-9-53-59> (дата звернення 29.10.2025)
8. Власенко Т.А., Красноручий О.О. Стратегічні орієнтири забезпечення прибутковості аграрних підприємств у системі економічної

безпеки та сталого розвитку. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2025. № 6. <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2025-6-30> (дата звернення 28.10.2025)

9. Гаркуша В. О., Єршова Н. Ю. Теоретично-методичні засади формування економічної безпеки підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2018. № 27 (1). С. 106–112.

10. Гаркуша В.О., Єршова Н.Ю. Теоретичні та методичні підходи до організаційного забезпечення економічної безпеки підприємства. *Економіка і суспільство*. 2018. № 18. С 333-339.

11. Гаркуша, В., & Єршова, Н. Систематизація наукових поглядів щодо сутності поняття «економічна безпека підприємства» *Економіка та суспільство*, 2021. (28). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-34> (дата звернення 24.10.2025)

12. Герасимчук С. Г. Забезпечення економічної безпеки та стійкості аграрного сектору України в умовах військового та поствійськового стану. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2023. № 1(11). С. 84-97.

13. Гладкий Я. Проблеми забезпечення економічної безпеки аграрних підприємств в умовах правового режиму воєнного стану. *Економічний аналіз*. 2024 рік. Том 34. № 1. <https://doi.org/10.35774/econa2024.01.254> (дата звернення 18.10.2025)

14. Горбач, С., Щебель, А., Сидоренко, Ю., Куриленко, О., & Білич, В. Економічна безпека підприємств: складові та забезпечення. *Київський економічний науковий журнал*, 2024, (7), 51-55. <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2024-7-7> (дата звернення 16.10.2025)

15. Гоменюк М.О. Управління економічною безпекою в контексті підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 6. С. 241-245.

16. Гриньова В.М., Ковальова О.В. Управління економічною безпекою підприємств. Харків : ХНЕУ, 2019. 287 с.

17. Гуляєва Н. М., Вавдійчик І. М. Економічна безпека та стабільне функціонування підприємства. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2017. № 4(114). С. 79-88.
18. Данченко О. Б., Поскрипко Ю. А., Занора В. О. Стратегічне управління у сфері фінансово-економічної безпеки підприємства: методичні положення щодо забезпечення. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 6. С. 112–116. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/6_ukr/19.pdf (дата звернення 19.10.2025)
19. Денисенко М. П., Бреус С. В. Характеристика поняття «економічна безпека» як категорії. *Теорія і практика діяльності підприємств*. 2017. С. 131–146.
20. Дергачова В. В., Колешня Я. О. Економічна безпека підприємства на засадах антикризового управління. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2018. № 3. С. 27–34.
21. Драгун А. О. Визначення системи чинників, що впливають на економічну безпеку підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. № 34. С. 64–71. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-34-11> (дата звернення 24.10.2025)
22. Дуб Б.С. Система економічної безпеки підприємства: поняття та структура. *Управління проектами та розвиток виробництва*. 2016, №4(60). С. 5–18.
23. Дуднева Ю., Артем'єв О. Економічна безпека суб'єктів господарювання в умовах перманентної кризи. *Адаптивне управління: теорія і практика*. Серія Економіка. 2023. 17(34). [https://doi.org/10.33296/2707-0654-17\(34\)-09](https://doi.org/10.33296/2707-0654-17(34)-09). (дата звернення 27.10.2025)
24. Дячков Д.В., Потапюк І.П., Капран І.В. Економічна безпека в системі стратегічного управління підприємством. *Економіка і суспільство*. 2021. Вип. 24. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/173/166> (дата звернення: 26.10.2025)

25. Жукова Л.М., Платонов В.І. Система управління економічною безпекою підприємств. *Інвестиції: практика і досвід*. 2019. № 23. С. 93-98.
26. Жураковська А., Лукашова Д., Павлов Р. Виклики та специфіка забезпечення економічної безпеки підприємства в кризових умовах *Економіка та суспільство*. 2024. № 68. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4959> (дата звернення 25.11.2025)
27. Заверуха Д., Копитко М. Характеристика основних елементів сутності економічної безпеки. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. № 1(65). С. 19–24.
28. Загородня А. Підвищення рівня управління економічною безпекою підприємств в умовах ризиків та загроз . *Економіка та суспільство*, 2023. (54). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-12> (дата звернення 22.10.2025)
29. Загородня А.С. Сутність та еволюція поняття «економічна безпека підприємства». *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7. № 3. С. 16–22. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-3-2> (дата звернення 26.11.2025)
30. Зайченко К.С., Діма Н.І. Економічна безпека підприємства: сутність та роль. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2021. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2021/92.pdf (дата звернення 27.10.2025)
31. Зачосова Н.В., Чакалов Р.К. Правове забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності. *Приазовський економічний вісник*. 2017. Вип. 4(04). С. 34–37.
32. Зіненко, К., Кобелева, Т. Економічна безпека підприємства: методологічна сутність та складові формування. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*

(економічні науки). 2022. №4. С. 9–16. <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2022.4.9> (дата звернення 18.10.2025)

33. Зибарева О. В., Бурачок Я. Є. Економічна безпека підприємств України в умовах сталого розвитку: сучасний стан, чинники та шляхи зміцнення. *Проблеми сучасних трансформацій*. 2025. № 18. С. 4–10. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-18-04-10> (дата звернення 09.10.2025)

34. Зубко Т. Генезис поняття «економічна безпека підприємства». *Вісник КНТЕУ*. 2021. № 1. URL: <file:///C:/Users/DELL/Downloads/PDF.pdf> (дата звернення 29.10.2025)

35. Іванієнко В.В., Сологуб А.А. Теоретико-методологічні аспекти формування та розвитку системи управління фінансовоекономічною безпекою підприємства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2022. Випуск 4 (37). URL: https://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/37_2022/7.pdf (дата звернення 21.10.2025)

36. Єпіфанова, І., Джеджула, В. (2025). Сучасні технології управління економічною безпекою підприємств в умовах невизначеності. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 338(1), С. 574-577. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-338-84> (дата звернення 31.10.2025)

37. Калинюк В. Концептуальні аспекти механізму формування стратегій адаптації економічної безпеки при неотехнологічному відтворенні. *Економічний аналіз*. 2024. Том 34. № 4. С. 501-510.

38. Калінеску Т. В., Підмогильний С. С. Механізм зміцнення та основні функціональні цілі економічної безпеки підприємницької діяльності. *Економіка та суспільство*. 2024. № 65. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-59> (дата звернення 15.11.2025).

39. Кравченко, О., Гаврилюк, О., Челомбійко, О., & Бойко, С. (2024). Управління економічною безпекою підприємств в умовах цифрової економіки. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія*

Економіка, 19(38). [https://doi.org/10.33296/2707-0654-19\(38\)-12](https://doi.org/10.33296/2707-0654-19(38)-12) (дата звернення 20.11.2025)

40. Коваленко О.В. Підходи до визначення поняття економічної безпеки підприємства. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 1 (01). С.65-72

41. Коленда Н.В. Поняття соціально-економічної безпеки підприємства. *Економіка і суспільство*. 2016. № 7. С. 672 – 678.

42. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств: монографія / С.М. Лаптев, В.Г. Алькема, В.С. Сідак, М.І. Копитко. К.: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2017. 508 с.

43. Кондратенко Н. О., Трембач Р. П. Теоретико-методичні основи управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів підприємницької діяльності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Економіка. 2024. № 34. С. 56-61.

44. Кулакова Г.І., Гончаренко Н.В. Стратегічні напрями забезпечення економічної безпеки підприємств. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2019-2-1> (дата звернення 14.11.2025)

45. Кульчицький І. І. Особливості управління економічною безпекою підприємства в кризових умовах. *Актуальні питання економічних наук*, 2024. (5). URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14574907> (дата звернення 11.11.2025)

46. Кухар О.В. Особливості управління економічною безпекою підприємств. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. № 3. С. 291-296.

47. Ляшенко О. М. Економічна свобода як ключове положення концептуалізації управління економічною безпекою підприємств. *Сучасні підходи до управління підприємством : зб. тез доп. ІХ Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 12 квітня). Київ : Вид-во «Політехніка», 2018. С. 109–112.

48. Масюк Ю. В. Організація наукових досліджень в системі фінансово-економічної безпеки: сутність, завдання та методичні підходи. *Агросвіт*. 2023. № 22. С. 56-61.
49. Меліхова Т.О. Наукові підходи до визначення сутності поняття «економічна безпека підприємства». *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 17. С. 167-170.
50. Меліхова Т.О. Механізм управління економічною безпекою підприємства: підходи до визначення. *Агросвіт*. 2018. № 3. С. 61-67.
51. Мішин О.Ю. Сутність та пріоритетні напрями забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах воєнного часу. *Ефективна економіка*. 2025. № 10. <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.10.51> (дата звернення 12.11.2025)
52. Назаренко С. А., Зачосова Н. В., Мовчанець В. В. Стратегічні цілі механізму управління економічною безпекою в системі стратегічного управління підприємством під впливом кризи в умовах цифровізації. *Актуальні питання економічних наук*. 2024. №3-4. URL: <https://a-economics.com.ua/index.php/home/article/view/26> (дата звернення 17.11.2025)
53. Недобай С.Ю. Сутність поняття економічної безпеки. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск № 67. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-72> (дата звернення 27.10.2025)
54. Ніконенко У. М., Пшоно С. В. Стратегічний інструментарій фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів розвитку підприємства. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 9. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15069753> (дата звернення 24.10.2025).
55. Оніщенко М.Л., Сюркало Б.І. Особливості механізму управління економічною безпекою підприємства. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск № 16.
56. Орлик О. (2017). Концептуальні підходи щодо визначення поняття «економічна безпека підприємства». *Сталий розвиток економіки*, (2(35)), 105-110. URL:

<https://www.economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/view/281> (дата звернення 28.11.2025).

57. Пілецька С. Т., Ареф'єв С. О., Петровська С. В., Колесников С. О. Стратегічне забезпечення економічної безпеки підприємств в контексті цифровізації економіки України. *Проблеми економіки*. 2024. № 2 (60). С. 181–190. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-2-181-190> (дата звернення 29.10.2025).

58. Сабецька Т.І., Сабецький В.Б. Теоретичні засади стратегічного планування економічної безпеки підприємства. *Вісник Одеського національного університету*. 2019. Том 24. Випуск 2(75). С. 49–54.

59. Саванчук Т. М., Сергієнко В. П. Ключові напрямки організації системи економічної безпеки аграрного підприємства. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Вип. 8(08). С. 221-223.

60. Салоїд С.В. Механізм управління економічною безпекою підприємства: теоретичний аспект. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2017. С. 250- 254.

61. Сімкова Т., Копча Ю. Стратегічні імперативи забезпечення економічної безпеки підприємства в умовах інноваційного розвитку під впливом невизначеності і ризиків. *Економічний аналіз*. 2025 рік. Том 35. № 1. <https://doi.org/10.35774/econa2025.01.167> (дата звернення 27.11.2025)

62. Сисоліна Н.П., Савеленко Г.В. Економічна безпека агропідприємств в умовах війни: можливості та загрози. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. № 65. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-19>

63. Сосновська О.О., Житар М. О. Елементи методології управління економічною безпекою підприємства. *Бізнес-Інформ*. 2020. № 10.

64. Сьомич М.І. Роль та місце організаційно-правової безпеки в структурі економічної безпеки підприємства. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2019. Вип. 3 (81). С. 97–101.

65. Тертична Л.І., Безпалько О.В., Рибак Н.О. Політико-правова безпека підприємства: сутність, діагностика її рівня. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 32. С. 117–121.

66. Ткачук В. І., Яремова М. І. Економічна безпека сільськогосподарських підприємств. *Електронне наукове фазове видання «Ефективна економіка»*. 2019. № 6. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.6.12

67. Фісуненко П. А. 2019). Забезпечення економічної безпеки підприємства: сутність, принципи, функції, методи, засоби. *Економічний простір*, (152), 176-203. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/152-15> (дата звернення 26.11.2025)

68. Халіна О., Шмагало, В. Стратегія розвитку економічної безпеки підприємств в умовах цифрових трансформацій. *Економіка та суспільство*, 2025. (73). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-138> (дата звернення 18.11.2025)

69. Хамініч С., Дас Б. Стратегічні підходи до формування економічної безпеки підприємства в умовах турбулентності зовнішнього середовища. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*, 2025. (4), 21–31. <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2025-4-03> (дата звернення 26.11.2025)

70. Химич І., Різник Н. Фінансово-економічний аналіз підприємств: основа прогнозування позитивних результатів в умовах кризи. *Міжнародний науковий журнал менеджменту, економіки та фінансів*. 2024. № 3 (1). С. 62–71. DOI: <https://doi.org/10.46299/j.isjmef.20240301.06> (дата звернення 31.10.2025)

71. Христенко Л.М., Чорна О.Ю., Супрун Ю.П. Концептуальні аспекти стратегії економічної безпеки як ключового елементу стратегічного управління агрохолдингами у царині забезпечення світової продовольчої безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2022. Вип. 42. С. 135-145. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/42_2022ua/26.pdf (дата звернення 25.11.2025)

72. Шаляпіна К.Г. Використання цифрових технологій в управлінні подоланням кризових явищ на підприємстві. *III Міжнародній науково-практичній конференції «Інтеграція науки та практики управління в умовах соціокультурних трансформацій»*, м. Полтава : ДЗ «Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка». 25 квітня 2025 року, С.383-386.

73. Шаляпіна К.Г. Антикризове управління підприємством в умовах економічної нестабільності. *IX Міжнародна науково-практична конференція «Управління розвитком соціально-економічних систем» (Присвячена пам'яті професора григорія євтіюовича мазнева)*. Харків : Державний біотехнологічний університет, 06.03-07.03.2025. Ч.1. С. 337-339.

74. Шаляпіна К.Г. Бенчмаркінг як метод оцінки та планування стратегії розвитку підприємства. *Всеукраїнська науково-практична конференція здобувачів вищої освіти та молодих учених «Економіка та інформаційні технології: перспективи інноваційного розвитку»*. Дніпро : Український державний університет науки і технологій, 6-7 грудня 2024 р. С. 46-48.

75. Шаляпіна К.Г. Теоретичні аспекти системи управління підприємством у сучасних умовах невизначеності. *Магістерські читання – 2025*. Миколаїв : МКУ ім. Пилипа Орлика. 11 квітня 2025 р.

76. Шмалій Л.В. Управління економічною безпекою підприємства. «*Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2020. № 4(34). С. 68-73.

77. Koshkalda I., Bezuhla L., Perevozova I., Kasian S., Hrechanyk N. Marketing Management of the Regional Ecotourism Infrastructure. *International Journal of Industrial Engineering and Production Research*. 2022. No 33(1) URL: <http://ijiepr.iust.ac.ir/article-1-1370-en.html> (дата звернення 31.10.2025)

Додаток А

Розрахункові дані для визначення рівня економічної безпеки СТОВ
«Світоч» Баштанського району

Показники економічної безпеки підприємства	Граничне значення	Відхилення від граничної величини, %			Бальна оцінка від 0 до 1)		
		2022 р	2023 р	2024 р	2022р	2023р	2024р
Оцінка ліквідності							
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2	-86,0	-67,5	-90,5	0,14	0,33	0,1
2. Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,7	111,1	116,9	137,4	1	1	1
3. Коефіцієнт загальної ліквідності	2	-9,2	-7,3	-4,8	0,91	0,93	0,95
Оцінка фінансової стійкості							
4. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	0,5	43,2	41,6	39,8	0,57	0,58	0,60
5. Коефіцієнт фінансової стійкості	2	23,1	21,1	16,2	0,77	0,79	0,84
6. Коефіцієнт фінансування	0,5	-18,8	-17,4	-14,0	0,81	0,83	0,86
7. Коефіцієнт маневреності власних оборотних активів	0,5	-27,0	-17,6	-22,2	0,73	0,82	0,78
8. Коефіцієнт обіговості всього капіталу підприємства	0,5	37,0	52,4	74,2	0,61	0,48	0,26
9. Коефіцієнт обіговості оборотних активів	1,5	-8,8	-13,0	1,3	0,91	0,87	1
10. Коефіцієнт обіговості необоротних активів	1,0	75,4	83,2	104,0	0,25	0,17	1
11. Коефіцієнт фінансового ризику	1,0	-59,4	-58,7	-57,0	0,41	0,41	0,43
Оцінка рентабельності							
12. Рентабельність активів	0,1	-55,0	-21,0	-48,0	0,45	0,73	0,52
13. Рентабельність власних оборотних активів	0,2	6,0	30,5	-4,0	1	1	0,96
14. Рентабельність продукції	0,4	-64,8	-57,3	-76,3	0,35	0,43	0,24
15. Валова рентабельність продажів	0,25	-49,2	-41,6	-65,2	0,51	0,50	0,35
16. Рентабельність власного капіталу	0,25	-61,6	-55,6	-70,0	0,38	0,44	0,3
Оцінка майнового стану підприємства							
17. Коефіцієнт зношення основних засобів	0,5	6,8	15,0	2,2	0,91	0,85	0,98
18. Коефіцієнт придатності основних засобів	0,5	-6,8	-15,0	-2,2	0,91	0,85	0,98
19. Фондовіддача	0,6	403,5	493,7	453,7	1	1	1
20. Фондоозброєність	20	-40,2	-38,0	-12,3	0,6	0,62	0,88
21. Матеріалоемність	0,5	21,4	28,8	48,6	0,78	0,71	0,51

Додаток Б

Розрахункові дані для визначення рівня економічної безпеки СТОВ
«Авнгард» Баштанського району

Показники економічної безпеки підприємства	Граничне значення	Відхилення від граничної величини, %			Бальна оцінка від 0 до 1)		
		2022 р	2023 р	2024 р	2022 р	2023р	2024р
Оцінка ліквідності							
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2	-87,0	-88,5	-89,5	0,13	0,11	0,10
2. Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,7	-7,0	-39,3	46,6	0,93	0,61	0,53
3. Коефіцієнт загальної ліквідності	2	-47,8	-68,8	-19,3	0,52	0,31	0,81
Оцінка фінансової стійкості							
4. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	0,5	-75,4	-203,8	-18,6	0,24	0	0,81
5. Коефіцієнт фінансової стійкості	2	-93,0	-117,1	-65,6	0,07	0	0,36
6. Коефіцієнт фінансування	0,5	1325,	485,2	190,8	0	0	0
7. Коефіцієнт маневреності власних оборотних активів	0,5	-37,4	-319,8	78,8	0,63	0	0,79
8. Коефіцієнт обіговості всього капіталу підприємства	0,5	496,2	458,8	523,4	1	1	1
9. Коефіцієнт обіговості оборотних активів	1,5	117,1	96,4	117,2	1	1	1
10. Коефіцієнт обіговості необоротних активів	1,0	3423,	3968,	7114,	1	1	1
11. Коефіцієнт фінансового ризику	1,0	56,4	42,1	36,9	0,43	0,58	0,63
Оцінка рентабельності							
12. Рентабельність активів	0,1	-2465,0	-757,	601,	0	0	1
13. Рентабельність власних оборотних активів	0,2	-2895,0	-675,	860,	0	0	1
14. Рентабельність продукції	0,4	-195,0	-61,5	-27,5	0	0,38	0,72
15. Валова рентабельність продажів	0,25	-348,0	-46,4	-10,0	0	0,53	0,9
16. Рентабельність власного капіталу	0,25	-7780,0	-606	587,6	0	0	1
Оцінка майнового стану підприємства							
17. Коефіцієнт зношення основних засобів	0,5	95,2	96,4	97,0	0,05	0,04	0,03
18. Коефіцієнт придатності основних засобів	0,5	-95,2	-96,4	-97,0	0,05	0,04	0,03
19. Фондовіддача	0,6	5767	6683,	11917	1	1	1
20. Фондоозброєність	20	-89,0	-92,0	-93,0	0,11	0,08	0,07
21. Матеріалоемність	0,5	-4,8	-3,0	-0,4	0,95	0,97	0,96

Додаток В

Розрахункові дані для визначення рівня економічної безпеки ПСП «Корона»

Показники економічної безпеки підприємства	Граничне значення	Відхилення від граничної величини, %			Бальна оцінка від 0 до 1)		
		2022 р	2023 р	2024 р	2022р	2023 р	2024 р
Оцінка ліквідності							
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2	5,0	176,5	11,0	1	1	1
2. Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,7	266,3	617,6	505,0	1	1	1
3. Коефіцієнт загальної ліквідності	2	40,0	171,9	137,4	1	1	1
Оцінка фінансової стійкості							
4. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	0,5	39,2	69,4	70,0	1	1	1
5. Коефіцієнт фінансової стійкості	2	17,9	176,3	184,1	1	1	1
6. Коефіцієнт фінансування	0,5	-15,2	-63,8	-64,8	0,15	0,64	0,65
7. Коефіцієнт маневреності власних оборотних активів	0,5	52,8	60,6	31,8	1	1	1
8. Коефіцієнт обіговості всього капіталу підприємства	0,5	113,6	171,4	158,4	1	1	1
9. Коефіцієнт обіговості оборотних активів	1,5	-13,9	8,6	21,3	0,86	1	1
10. Коефіцієнт обіговості необоротних активів	1,0	515,9	714,2	345,9	1	1	1
11. Коефіцієнт фінансового ризику	1,0	115,4	111,2	19,8	1	1	1
Оцінка рентабельності							
12. Рентабельність активів	0,1	59,0	72,0	74,0	1	1	1
13. Рентабельність власних оборотних активів	0,2	49,5	26,0	55,5	1	1	1
14. Рентабельність продукції	0,4	-56,0	-58,5	-54,3	0,44	0,42	0,46
15. Валова рентабельність продажів	0,25	-40,0	-43,2	-48,0	0,6	0,57	0,52
16. Рентабельність власного капіталу	0,25	-8,8	-18,8	-18,0	0,91	0,81	0,82
Оцінка майнового стану підприємства							
17. Коефіцієнт зношення основних засобів	0,5	2,4	6,4	30,4	0,98	0,6	0,70
18. Коефіцієнт придатності основних засобів	0,5	-2,4	-15,0	-20,4	0,98	0,85	0,82
19. Фондовіддача	0,6	926,3	1259	643,2	1	1	1
20. Фондоозброєність	20	31,0	28,5	197,0	1	1	1
21. Матеріалоемність	0,5	34,0	40,0	38,0	0,66	0,60	0,62

Додаток Г

Розрахункові дані для визначення рівня економічної безпеки ТДВ
«Зоря Інгулу» Баштанського району

Показники економічної безпеки підприємства	Граничне значення	Відхилення від граничної величини, %			Бальна оцінка від 0 до 1)		
		2022р	2023р	2024р	2022р	2023р	2024р
Оцінка ліквідності							
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2	-81,0	-96,0	-94,0	0,19	0,04	0,06
2. Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,7	-41,1	-41,6	-42,7	0,59	0,58	0,57
3. Коефіцієнт загальної ліквідності	2	-74,6	-73,6	-70,9	0,25	0,26	0,29
Оцінка фінансової стійкості							
4. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	0,5	-10,4	-14,8	-10,6	0,89	0,85	0,89
5. Коефіцієнт фінансової стійкості	2	-37,7	-56,7	-55,9	0,62	0,43	0,44
6. Коефіцієнт фінансування	0,5	60,4	131,0	126,6	0,39	0	0
7. Коефіцієнт маневреності власних оборотних активів	0,5	-	-	-	0	0	0
8. Коефіцієнт обіговості всього капіталу підприємства	0,5	54,2	-29,8	35,8	1	0,71	1
9. Коефіцієнт обіговості оборотних активів	1,5	142,7	-10,1	53,3	1	0,90	1
10. Коефіцієнт обіговості необоротних активів	1,0	-2,1	-52,6	-3,7	0,98	0,47	0,94
11. Коефіцієнт фінансового ризику	1,0	56,0	68,0	78,0	1	1	1
Оцінка рентабельності							
12. Рентабельність активів	0,1	203,0	-53,0	87,0	1	0,47	1
13. Рентабельність власних оборотних активів	0,2	-1130,0	-200,5	-	0	0	0
14. Рентабельність продукції	0,4	72,0	82,8	17,5	1	1	1
15. Валова рентабельність продажів	0,25	63,2	68,8	27,6	1	1	1
16. Рентабельність власного капіталу	0,25	170,8	-56,4	67,2	1	0,43	0,33
Оцінка майнового стану підприємства							
17. Коефіцієнт зношення основних засобів	0,5	-63,2	-56,8	-42,6	1	1	1
18. Коефіцієнт придатності основних засобів	0,5	63,2	56,8	42,6	1	1	1
19. Фондовіддача	0,6	132,3	12,2	112,7	1	1	1
20. Фондоозброєність	20	348,5	384,0	397,0	1	1	1
21. Матеріалоемність	0,5	114,0	34,0	8,0	0	0,76	0,98

Додаток Д

Розрахункові дані для визначення рівня економічної безпеки ТДВ
«Баштанська райсільгоспхімія» м. Баштанка

Показники економічної безпеки підприємства	Граничне значення	Відхилення від граничної величини, %			Бальна оцінка від 0 до 1)		
		2022 р	2023 р	2024 р	2022р	2023р	2024р
Оцінка ліквідності							
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2	1310,	9890,	7410,	1	1	1
2. Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,7	1040,	3054,	2601,	1	1	1
3. Коефіцієнт загальної ліквідності	2	465,5	4989,	2459,	1	1	1
Оцінка фінансової стійкості							
4. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	0,5	88,0	98,0	96,0	1	1	1
5. Коефіцієнт фінансової стійкості	2	623,0	6033,	2786	1	1	1
6. Коефіцієнт фінансування	0,5	-86,0	-98,0	-96,0	1	1	1
7. Коефіцієнт маневреності власних оборотних активів	0,5	42,0	64,0	98,0	1	1	1
8. Коефіцієнт обіговості всього капіталу підприємства	0,5	24,0	28,0	56,4	1	1	1
9. Коефіцієнт обіговості оборотних активів	1,5	-44,0	-48,7	-40,0	0,56	0,51	0,60
10. Коефіцієнт обіговості необоротних активів	1,0	129,0	260,0	511,0	1	1	1
11. Коефіцієнт фінансового ризику	1,0	71,0	92,0	85,0	1	1	1
Оцінка рентабельності							
12. Рентабельність активів	0,1	-50,0	-80,0	170,0	0,50	0,20	1
13. Рентабельність власних оборотних активів	0,2	-60,0	-90,0	40,0	0,40	0,10	1
14. Рентабельність продукції	0,4	-15,0	-60,0	32,5	0,85	0,40	1
15. Валова рентабельність продажів	0,25	-68,0	-88,0	20,0	0,32	0,12	1
16. Рентабельність власного капіталу	0,25	-80,0	-92,0	8,0	0,2	0,08	1
Оцінка майнового стану підприємства							
17. Коефіцієнт зношення основних засобів	0,5	-36,0	-38,0	-42,0	1	1	1
18. Коефіцієнт придатності основних засобів	0,5	36,0	38,0	42,0	1	1	1
19. Фондовіддача	0,6	255,0	480,0	988,3	1	1	1
20. Фондоозброєність	20	260,5	234,5	147,5	1	1	1
21. Матеріалоемність	0,5	30,0	16,0	28,0	1	1	1

В І Д Г У К
на кваліфікаційну роботу
магістра спеціальності 073 «Менеджмент»
галузі знань 07 «Управління та адміністрування»
Шаляпіної Катерини Григорівни на тему:
«Стратегічні засади забезпечення економічної безпеки підприємств
Баштанського району»

Кваліфікаційна робота присвячена актуальній проблематиці забезпечення економічної безпеки підприємств в умовах нестабільного зовнішнього середовища та підвищених ризиків господарської діяльності. Особливої ваги дослідження набуває в контексті функціонування сільськогосподарських підприємств, які є важливим елементом економіки регіону та зазнають значного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз.

У першому розділі розкрито теоретико-методичні засади забезпечення економічної безпеки підприємств. Авторка ґрунтовно дослідила сутність економічної безпеки, визначила її місце у системі стратегічного управління, узагальнила основні чинники її формування та розглянула методичні підходи до оцінювання її рівня. Теоретичний матеріал подано системно та логічно.

Другий розділ має аналітичний характер і містить оцінку рівня економічної безпеки підприємств Баштанського району. Проведено аналіз виробничо-економічних показників, ресурсного забезпечення та фінансового стану підприємств. Особливої уваги заслуговує комплексне оцінювання рівня економічної безпеки, що дозволило виявити ключові проблеми та ризики їх функціонування.

У третьому розділі авторкою обґрунтовано стратегічні засади забезпечення економічної безпеки підприємств. Зокрема, здійснено SWOT-аналіз, визначено стратегічні напрями підвищення рівня економічної безпеки та запропоновано заходи щодо їх інтеграції у діяльність підприємств.

Робота відзначається логічною структурою, послідовністю викладення матеріалу, належним рівнем аналітичного опрацювання та обґрунтованістю висновків. Отримані результати мають практичне значення для підвищення ефективності діяльності підприємств аграрного сектору.

У процесі підготовки кваліфікаційної роботи Шаляпіна Катерина Григорівна показала високий рівень аналітичних здібностей, уміння аналізувати інформацію з літературних джерел та працювати з практичними матеріалами підприємства, проявила себе як цілеспрямована та відповідальна особистість. Вважаю, що кваліфікаційна робота відповідає вимогам вищої школи та може бути допущена до захисту в ЕК.

Науковий керівник:
доктор економічних наук,
професор
06.01.2026р.

 Марія ТУРІАНСЬКА

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу здобувача вищої освіти
Шаліяніна Катерина Григорівна
 на тему: «Стратегічні засади забезпечення економічної безпеки підприємств
 Баштанського району»

Кваліфікаційна робота присвячена актуальній проблемі забезпечення економічної безпеки підприємств в умовах нестабільного зовнішнього середовища та підвищеного рівня ризиків господарської діяльності.

У першому розділі роботи розглянуто теоретико-методичні засади забезпечення економічної безпеки підприємств. Автором ґрунтовно досліджено сутність економічної безпеки, визначено її місце у системі стратегічного управління, а також проаналізовано основні чинники, що впливають на її формування. Значну увагу приділено методичним підходам до оцінювання рівня економічної безпеки підприємств.

Другий розділ має аналітичний характер і присвячений оцінці рівня економічної безпеки підприємств Баштанського району. У роботі наведено виробничо-економічну характеристику господарств, здійснено аналіз ефективності використання земельних, трудових ресурсів та основних засобів, а також досліджено фінансовий стан підприємств через показники ліквідності та фінансової незалежності. Проведене комплексне оцінювання дозволило визначити рівень економічної безпеки досліджуваних підприємств.

У третьому розділі обґрунтовано стратегічні засади забезпечення економічної безпеки підприємств Баштанського району. Автором здійснено діагностику основних загроз, визначено ключові проблеми функціонування підприємств та запропоновано стратегічні напрями їх подолання. Окрему увагу приділено оцінці ефективності запропонованих заходів та механізмів їх реалізації.

Робота відзначається логічною структурою, послідовністю викладення матеріалу, обґрунтованістю висновків і пропозицій. Використані методи дослідження відповідають поставленій меті та завданням. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання для підвищення рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств.

Разом з тим, робота містить окремі дискусійні положення, а саме оцінювання економічної ефективності розроблених заходів варто було б провести з урахуванням загроз для підприємств, що наближені до території воєнних дій, але це не знижує загальної позитивної оцінки роботи.

Кваліфікаційна робота виконана на належному науковому рівні, заслуговує оцінки «відмінно» і може бути допущена до захисту в ЕК.

Рецензент:

Професор кафедри публічного
 управління та адміністрування
 і міжнародної економіки
 Миколаївського національного
 аграрного університету
 Підпис І.В.Гончаренко засвідчую
 06.01.2026 р.

Ірина ГОНЧАРЕНКО
 Людмила МАШКІНА